

„Hiszek egy Istenben, mindenható Atyában,
mennynek és földnek teremtőjében.”
(Apostoli hitvallás)

A világ teremtésének történetét hirdető vallási jelkép
A körbe írt egyenlőszárú kereszt elemzése
TDK dolgozat

Készítette: Kikkel Nikoletta Éva, Keleti nyelvek és kultúrák, japán szakirány BA, 3. évf.
Témavezetők: Dr. habil. Horváth Orsolya, Dr. Faludy Judit (Szabadbölcsészeti Tanszék)

Köszönetnyilvánítás

Szeretnék köszönetet mondani témavezetőimnek, Dr. habil. Horváth Orsolyának és Dr. Faludy Juditnak, akik közreműködésükkel és folyamatos támogatásukkal nagyban hozzájárultak e pályamunka elkészítéséhez. Különösen hálás vagyok azért a sok segítségért és útmutatásért, amelyek révén olyan kérdéseket is megvizsgáltam, amelyekre önállóan talán nem is gondoltam volna, de a kutatás szempontjából mind fontosak és meghatározóak voltak.

Tartalomjegyzék

Bevezetés.....	4
A körbe írt egyenlőszárú kereszt elemzése János evangéliuma alapján.....	6
Szemiotika, jel (jelértelmező, jelhordozó, jeltárgy).....	6
A szemiotikai elemzés menete.....	7
A kéziratokból vett képek Atya és Fiú ábrázolásmódjairól.....	8
A jelkép elemekre bontása és az elemek jelentésének meghatározása.....	10
Az elemek újbóli összeillesztés és a jelentésük együttes értelmezése.....	12
A sugarak valódi kiléte.....	14
Hogyan teremtette meg Isten a világot?.....	17
A lobogó kis lélekről szóló tanmese.....	19
A gömbbe írt térbeli krisztogram értelmezése a Pangu-mítoszon keresztül.....	22
A Pangu-mítosz.....	22
A mag mint a yang és a gömbhéj mint a yin.....	24
Ige = Pangu = Tao?.....	25
Az Atya vagy apa, Fiú és Anya szentháromság?.....	25
A szentháromság tagjainak és a három elemnek megfeleltethető halmazállapotok.....	28
„Mag, Sugarak, Gömbhéj szentháromság” (összefoglaló).....	29
Konklúzió.....	30
Irodalomjegyzék.....	33
Elsődleges irodalom.....	33
Másodlagos irodalom.....	33
Képjegyzék.....	36
Táblázatjegyzék.....	38

Bevezetés

Már középiskolás korom óta foglalkozom a körbe írt egyenlőszárú kereszttel, pontosabban annak a jelentésével, azaz azzal, hogy mit is foglal magába. Az ebben a témában végzett kutatásomnak az a tézise, hogy „a körbe írt egyenlőszárú kereszt magába foglalja a világ teremtésének a történetét”. Ez volt az az alapgondolat, amelyből kiindultam, és amely gondolatot a jelkép szemiotikai elemzése mellett egy sajátos módszerrel végzett kutatás is alátámasztott, amelyet majd csak a későbbiekben fogok részletesebben kifejteni. Az évek során rengeteg információra szert tettem e jelkép jelentése kapcsán, így hát ennek a pályamunkának a célja, hogy a kutatásom eredményének egy részét – amely végül megerősíteni látszik a tézisemet – tudományos keretek között is ismertessem. Mindezt úgy, hogy a Teremtés könyvének az első és a második fejezetére terjedelmi okok miatt nem térek. Ezáltal jelen keretek között nem lesz szó a teremtés hét napjáról, illetve az ember teremtéséről sem.

A pályamunka két fő részre tagolódik. „A körbe írt egyenlőszárú kereszt, mint keresztény vallási jelkép szemiotikai elemzése” részben, ahogy a cím is utal rá, a körbe írt egyenlőszárú kereszt szemiotikai elemzését a keresztény vallás felől végezném el. Az elején néhány alapfogalomról – mint például, hogy mi is az a szemiotika, a jel és azon belül is a jelértelmező, a jelhordozó és a jeltárgy – lenne szó. Az elemzés menetének tisztázását követően pedig rögtön bele is kezdünk a lényegbe, azaz abba, hogy el is végezzük ezt a szemiotikai elemzést először a keresztény vallás felől megközelítve, legfőképpen a Biblia újszövetségi részén belül található János evangéliumát felhasználva.

Ami a következő, „A gömbbe írt térbeli krisztogram értelmezése a Pangu-mítoszon keresztül” részt illeti, ott is ugyanannak a jelképnek, tehát a körbe írt egyenlőszárú keresztnek a szemiotikai elemzését végezném el ugyanazzal a módszerrel, csak nem a kereszténység felől, hanem a kínai kultúra Pangu-mítoszáinak értelmezésén keresztül. Ez a rész annak ellenére, hogy a pályamunka megközelítőleg körülbelül csupán egyharmadát takarja, ugyanolyan fontos és jól megalapozott, mint az előző. A rövidségét annak köszönheti, hogy a java már az előző részben ismerttettem. Ide tartozik a szemiotikáról szóló két kis alfejezet mellett annak kifejtése, hogy hogyan lett a körbe írt egyenlőszárú keresztből térbeli jelkép.

A körbe írt egyenlőszárú kereszt keresztény megközelítése mellett azért volt szükség kínai megközelítésére is, mert a kettő együtt adja vissza igazán az egész jelkép jelentését. Ez által ez a rész is, pont úgy, mint az előző, ugyanazt a tézist, miszerint „a körbe írt egyenlőszárú kereszt magába foglalja a világ teremtésének a történetét” hivatott alátámasztani és esetlegesen kiegészíteni olyan megállapításokkal, amelyek által még hathatósabban megismerhetjük ezt a jelképet.

Mindamellet, hogy a kutatás alátámasztja a már említett tézisémet sok más dologra is rávilágít, mint például arra, hogy nem minden az, aminek látszik, pont úgy, ahogy majd a következőkben az is ki fog derülni, hogy a körbe írt egyenlőszárú kereszt sem úgy néz ki valójában, mint ahogy első ránézésre tűnik. Aztán ott van az a bizonyos, a szemiotikai elemzés menetébe belevegyített módszer is, amely lehetővé teszi majd a számunkra, hogy egy egészen új dimenzióból közelíthessük meg az egész jelképet. Nem is beszélve arról, hogy a „Miért is, mi célból teremtette meg egyáltalán Isten a világot?” kérdéssel együtt még az olyan kérdésekre is választ kapunk, mint hogy mi „Honnan jöttünk?”; „Miért, mi célból születünk meg, azaz jöttünk a világra?”; sőt egyáltalán „Kik is vagyunk mi valójában?”. Ezeknek a kérdéseknek a megválaszolására eredetileg nem terveztem kitérni – mert nem kapcsolódnak szorosan a világ teremtésének a történetéhez –, de mivel úgy ítéltam meg, hogy a tanmese jobb megértése miatt megérdemelnek némi figyelmet, ezért nagyon röviden még ebbe az irányra is kitekintünk.

A kutatás során három fő forrásanyagból dolgoztam, amelyek lényegében a felhasznált és elemzett szövegrészeket takarják. Ezek közül az egyik János evangéliuma, azon belül is inkább a Jn 1,1-18-ból vett ígéresek, néhány más fejezetéből vett egy-két idézet mellett, a Szent István társulat fordításában. Továbbá a lobogó kis lélekről szóló tanmese, a Neale Donald Walsch által írt *Beszélgetések Istennel* könyvsorozat első könyvéből, amelynek alcíme *szokatlan párbeszéd*, illetve két Pangu-mítosz, melyeket a Vallástudományi Szemle 2007/2-es száma közölt. Az imént említett szövegek ismerete az elvégzett elemzést jobban érthetővé tehetik – legfőképpen a tanmesénél, illetve talán még a Pangu-mítoszoknál, hiszen vélhetőleg kevésbé ismertek, ebből kifolyólag, hogy az olvasásukat elősegítsem, ezekhez a lábjegyzetben a könyvek hivatkozása mellett egy-egy linket is csatoltam, hogy az interneten is könnyebben el lehessen érni. A további forrásokat, amelyek nem tartoznak az előbbi három elsődleges irodalom közé, a másodlagos irodalom felsorolásánál lehet megtekinteni.

Ami a képeket illeti, szinte az összeset, az első és második kép, a különböző francia nyelvű kéziratokból származók és a 2. táblázatban található, illetve a konklúzió végi utolsó négy kép kivételével, én magam készítettem illusztrációként.

A körbe írt egyenlőszárú kereszt elemzése János evangéliuma alapján

Szemiotika, jel (jelértelmező, jelhordozó, jeltárgy)

„A szemiotika jeltan, jeltudomány”¹, amely a „jelek, jelrendszerek tanulmányozásával foglalkozik”² és a jelet mint fogalmat a jelértelmező, a jelhordozó és a jeltárgy egységeként határozza meg.³ Azt, hogy mit is jelent pontosan, hogy a jelértelmező számára a jelhordozó helyettesíti a jeltárgyat, a következőkben két egyszerű példán keresztül szemléltetem.⁴

Képzeld el azt a szituációt, élethelyzetet, amelyben egy sofőr, mint jelértelmező, éppen az autójában ül és próbál eljutni az úticéljához. Az útja során viszont egyszer csak, ahogy szemléli az utat – a számos jelhordozó KRESZ tábla között – meglát „az út jobb oldalán egy piros szegélyű, háromszög alakú közlekedési táblát [...] közepében - Veress Károly szavaival élve - egy [balra elfektetett] fekete S alakú ábrával.”⁵ Ebből rögtön tudni fogja – már hogyha tisztában van a jogszabályokkal –, „hogy az úton [amelyen az első útkanyarulat balra vezet] egymás után két vagy több veszélyes útkanyarulat van.”⁶ Az, hogy ez az út, amely elő kanyarulata balra vezet pontosan, hogy is néz ki, milyen a fizikai megnyilvánulása, az természetesen az adott helytől függ. Mindenesetre ez a valóságban is létező, veszélyes útkanyarulatokból álló útszakasz lesz az a jeltárgy, amit helyettesítenek az előbb bemutatott táblán keresztül az arra járó autósok számára. A másik példa pedig a fehér galamb (jelhordozó), amely a Szentlelket (jeltárgyat) jeleníti meg látható alakban a keresztény közösségeknek.⁷

Az előbbiek jól szemléltették a jeltárgy két fajtáját, az érzékszervekkel érzékelhető, amelyet dinamikus jeltárgynak és az érzékszervekkel érzékelhetetlen, csak gondolati szinten, fogalomként létezőt, amelyet pedig közvetlen jeltárgynak nevez a szemiotika.⁸

Jelen esetben a keresztény közösség a jelértelmező, mivel azt az állítást, miszerint a körbe írt egyenlőszárú kereszt – amelyet jelhordozóként használnak – magába foglalja a világ teremtésének a történetét, mint jeltárgyat vagy pontosabban közvetlen jeltárgyat, a Biblia, azon belül is főként a János evangéliumának elején álló Logosz-himnuszról, azaz a Jn 1,1-18-ból vett ígéresekkel⁹ lehet és fogom is az elkövetkezendőkben alátámasztani.

¹ Veress Károly, *Filozófia szemiotika*, Kolozsvár, Stúdió Kiadó, 1999, 11.

² Uo. 15.

³ Uo. 60.

⁴ Horányi Özséb (szerk.), *A jel tudománya. Szemiotika*, General Press Kiadó, Budapest, 1975², 24.

⁵ Veress, i. m., 61.

⁶ <https://njt.hu/jogszabaly/1975-1-20-24.27> (Utolsó megtekintés: 2024. 10. 29.)

⁷ Vigh Éva (szerk.), *Állatszimbólumtár – A-Z*, Balassi Kiadó, Budapest, 2019, 106.

⁸ Veress, i. m., 68.

⁹ Kocsis Imre, *Az üdvösség ígéje – Újszövetségi tanulmányok*, Apostoli Szentszék Könyvkiadó, Budapest, 2013, 83.

A szemiotikai elemzés menete

A szemiotikának mint a jelek tanulmányozásával foglalkozó tudománynak¹⁰ megvan a sajátos módszere annak kapcsán, hogy hogyan is kell egy jelet elemezni. Ennek a menetét – kiegészítve egy sajátos maga a jel, (azaz a körbe írt egyenlőszárú kereszt), és a jeltárgyát (vallási tartalmát) valamilyen módon írásba kifejező szöveg vagy szövegek, (az első fejezetben a János evangéliuma és másodikkban pedig a két Pangu-mítosz) között kapcsolatot teremtő módszerrel – a következőkben fogom ismertetni.

A jelképet elemekre bontjuk, majd az így kapott elemeket elkezdjük külön-külön megvizsgálni. Egy sajátos módszerrel megkeressük, hogy pontosan mi is az, amit jelképeznek, amely úgy erősíti meg a jelhordozó általam feltételezett vallási tartalmát, mint jeltárgyat – azaz azt, hogy „magába foglalja a világ teremtésének a történetét” –, hogy egy adott – természetesen a jelhordozó és a jeltárgy kapcsolatát erősítő – szövegből bizonyos szavakat mint jelentéseket kapcsolok az adott szónak megfelelő elem egyikéhez. Ha ezzel végeztünk, ismét összerakjuk őket és a jelentésükkel együtt összességében értelmezzük az egész jelképet itt is alkalmazva, az előbbi módszert.¹¹

Annak érdekében, hogy biztosak legyünk a szövegek ilyen típusú értelmezésének a pontosságában, az elemek jelentésének a meghatározásához – a már említett Logosz-himnuszról¹² vett bizonyos ígérések mellett, ahonnan a jelképhez kapcsolt bizonyos szavak fognak kikerülni – a Magyar Katolikus Lexikont, egy másik német nyelvű lexikont a *Christliche Ikonographie in Stichworten*-t és öt különböző francia nyelvű kéziratnak a képeit is felhasználtam, amelyek a következők: Flavius Josèphe *Antiquités judaïques* (Flavius Josephus: A zsidók története) (2. kép), *Histoire ancienne, depuis la création* (3. kép), Aurelius Augustinus *De Civitate Dei* (Szent Ágoston: Isten városa) francia nyelvű fordítása (4. kép), Jean de Berry *Bible historique* (5. kép), *Bible Moralise* (9. kép).

¹⁰ Veress, i. m., 11.

¹¹ Kapitány Ágnes — Kapitány Gábor: A szemiotikai elemzés, mint szociokulturális változások jelzője In: Kapitány Ágnes (szerk.): A mindennapi élet jelrendszereiről, Budapest, Loisir, 2014

¹² Kocsis, i. m., 83.

A kéziratokból vett képek Atya és Fiú ábrázolásmódjairól

A kéziratokból vett képekhez már előre szükséges hozzáfűzni, hogy amikor „[e]lterjed az Isten, mint földmérő [...] és a Krisztus, mint [szintén] földmérő [idegen szóval geométer] ábrázolás”¹³ nem mindig volt megkülönböztethető az Atya és a Fiú megjelenítése¹⁴. Ezért a következőkben arról lesz majd szó, hogy hogyan ábrázolták az Atyát és hogyan a Fiút, illetve a végén pedig arról, hogy akkor ki is van valójában az alábbi 2., 3., 4., 5. és 12. képeken.

Az Atyát hagyományosan ahogyan majd a (2. kép)-en és a (4. kép)-en is látható lesz pontosan úgy ábrázolják, ahogyan megjelent Dániel látomásában, azaz mindkét képen egy „Ösöreg”-ként, akinek „[r]uhája fehér volt, mint a hó [legalábbis a 8. képen], fején a haj tiszta, mint a gyapjú.” (Dán 7,9). Továbbá, ahogyan az előbbi ígérés is folytatódik és ahogyan az (2. kép)-en is jól lesz majd látható: „Trónja lobogó lángból volt, kerekai meg izzó parázsból. ¹⁰Tűzfolyó eredt belőle és folyt tovább. [...]” (Dán 7,9-10). Az előbb említett kép alapján a trón a Nap, míg a trónból kiáradó lángoknak, amelyek, mint tűzfolyók erednek belőle és folynak tovább, meg a Nap sugarainak felelnek meg, ezzel reprezentálva az eget vagy ismertebb nevén mennyet, mennyországot és az abból kiáradó fényt. „A korai keresztény művészetekben az ég Isten trónja, [amelyet Napként jelenítenek meg] zsámolya pedig a gömb vagy kör alakú [világ vagy] [föld, amelyen lábait pihenteti]”¹⁵ (Ézs 66,1).¹⁶

A Krisztus (Fiú) mint földmérő (vagy geométer) esetében pedig egy sokkal fiatalabb ember jelenik meg a 7., 9. és 25. képeken. Viszont a csavar ebben az egészben az, hogy valójában nem is Jézus Krisztust, hanem igazából magát az Atyát látjuk. Ezt abból a gondolatból eredtettem, hogy János evangéliuma szerint egyszer Jézus azt mondta, hogy: „Aki engem lát, látja az Atyát” (Jn 14,9) – ez akkor volt, amikor „az utolsó vacsorán Fülöp [apostol] kérte: »mutasd meg nekünk az Atyát« (Jn 14,10).¹⁷ Ha pedig az Atyát Jézus képében lehet látni, az azt jelenti, hogy az Atyát is csak Jézus képében lehet ábrázolni. Ez természetesen nem azt jelenti, hogy minden Jézus az Atyát jeleníti meg, hanem azt, hogy minden Atya az Jézusként jelenik meg legalábbis az olyan képeken, mint 2., 3., 4., 5. és 12., amelyeken kivétel nélkül mindegyiken egy körzöt tart a kezében és egy kört vagy egy gömböt rajzol, de ebbe már majd csak a későbbiekben megyünk bele bővebben.

Talán még érdekességképpen annyit megjegyeznék, hogy az Atya Jézus képében való megjelenítése – kifejezetten a világ teremtésénél – a képi ábrázolásmódok mellett a

¹³ Izsák Éva – S. Nagy Katalin, *Látószögek...*, Kaleidoscope Kiadó, Budapest, 2022, 14.

¹⁴ Uo.

¹⁵ Uo.

¹⁶ Uo.

¹⁷ Diós István - Viczián János (szerk.), *Magyar Katolikus Lexikon – Éhi-Gar*, Apostoli Szentszék Könyvkiadó, Budapest, 1997, III. köt., 856.

költészetben is megjelent. Ennek ékes példája az angol származású John Milton *Lost Paradise* című költeménye, amelyet magyarra is lefordítottak *Elveszett paradicsom* címen. Az alábbiakban egy a világ teremtésével kapcsolatos részletet olvasható Jánosy István fordításából¹⁸, amelyben az atya a vers szerint a „Teremtő Szó”¹⁹, azaz Jézus Krisztus képében teremti meg a világot az „arany körző”²⁰ által:

Megálltak most a tüzes kerek / S az arany körzőt, mely Isten örök / Tárába' készen állt, hogy e világot / S minden teremtet dolgokat kimérjen, / Kezébe vette; egyik szárt középre / Szegezze, a más a roppant sötét / Mélység körül fordítá s szóla: – Eddig / Terjedj; határod itt van, körülírt / Kerületed ez légyen, oh világ! –

„A késő római korban [...], amikor keleti hatásra elterjedt a napisten, *Sol Invictus* (lat. = legyőzhetetlen Nap) tisztelete”²¹ „[r]itkán magát Krisztust is ábrázolták Napként (napistenként)”²², azaz valójában nem is Krisztust, hanem az atyát (*Solt*) láthattuk a személyében, mint például az alábbi (1. kép)-en²³.

1. kép – A Krisztus képében megjelenő atya négyes fogaton

„A régi magyar irodalomban is szóba került a Nap mitológiai alakja”²⁴ „a görög Heliosz, avagy a latin Sol,”²⁵ „Prágai András (1590–1636) református prédikátor *Horologii principum* című könyvében”²⁶, ahol még a „lovak neveit [Pyrois, Aethon, Phlegon, Eous]”²⁷

¹⁸ John Milton, *Az elveszett paradicsom*, ford. Jánosi Gusztáv, Fapadoskönyv Kiadó, Budapest, 2010, 223-224.

¹⁹ Uo. 223.

²⁰ Uo.

²¹ Jutta Seibert (szerk.), *A keresztény művészet lexikona*, Corvina kiadó, Budapest, 1986, 238.

²² Uo.

²³ Uo.

²⁴ Szentmártoni Szabó Géza: „Naputazás négyes fogaton”, *Napút*, 13. évf., 2. sz. (2011 március), 3–6.

²⁵ Uo.

²⁶ Uo.

²⁷ Uo.

A jelkép elemekre bontása és az elemek jelentésének a meghatározása

A körbe írt egyenlőszárú keresztet három elemre lehet bontani: egy középpontra, a sugarakra és a körvonalra. Ezek közül a középponthoz az „Istennél” szót – amely nem másra, mint Isten lakhelyére, azaz az égre vagy ismertebb nevén mennyre, mennyországra utal –, a sugarakhoz –, míg a körvonalhoz a „világ” szót lehet kapcsolni a Jn 1,10-ből vett a menny, mennyország világosságára (fényére) vonatkozó ígérés, azaz az „általa lett a világ” alapján.

A Logosz-himnuszban érdekes módon, ahogy majd az alábbi idézetben is olvasható, János épp azoknak a szavaknak ad hangsúlyt, amelyek a körbe írt egyenlőszárú kereszt három részének az egyikéhez kapcsolhatók. Karner Károly fogalmazza meg:

Különösen sajátos és jellemző azonban a prológusra — s ez visszatér helyenként az evangéliumban is —, hogy az egyes tagokban rendszeren két szón van a hangsúly s közülök a második szó a következő tag elején visszatér, pl. az 1. vs-ben az „Ige”, a 4—5. vs-ben az „élet”, a 9—10. vs-ben a „világ”, stb.²⁸

Geometriai szempontból megfigyelhető, hogy a középpont és a sugarak összekapcsolódnak, ami azt jelenti, hogy a jelentésük között is kell lennie összefüggésnek. Így tehát a fény, világosság (görögül: φῶς), amelyre János apostol a görög „szó”, „ige” jelentésű „logosz” (λόγος) terminussal²⁹ utal, valójában a menny, mennyország fényét, világosságát jelenti. Ebből pedig az következik, hogy az alábbi idézetben kifejezett kérdésre ezen pályamunka a második válaszlehetőséget, tehát azt, „hogya a 3. vers végén található ὁ γέγονεν kifejezés”³⁰ „a 4. vers elejéhez”³¹ tartozik „s akkor így olvasandó: ὁ γέγονεν ἐν αὐτῷ ζῶν ἦν”³². Így tehát a „logosz” terminuson – pont úgy, mint ahogyan azt a gnosztikusok, illetve „a niceai zsinat előtti egyházatyák is”³³ – nyugodtan gondolhatunk a Világosságra.

Nehezen eldönthető interpunkciós kérdés, hogy a 3. vers végén található ὁ γέγονεν kifejezés hova tartozik: az előtte lévő ἐγένετο οὐδὲ ἔν-hez, tehát a 3. vers ezzel fejeződik-e be, vagy pedig a 4. vers elejéhez, s akkor így olvasandó: ὁ γέγονεν ἐν αὐτῷ ζῶν ἦν. Előző esetben a fordítás: „semmi sem lett, ami lett” (ti. „nála nélkül”), utóbbi esetben: „ami lett (történt) őbenne, világosság volt”.³⁴

²⁸ Karner Károly, *A tetté lett Ige – János evangéliuma*, Luther-Társaság kiadó, Budapest, 1950, 18.

²⁹ Sággy Ádám – Wappler Ádám, *Bevezetés az Újszövetségbe*, Apostoli Szentszék Könyvkiadó, Budapest, 2021, 112.

³⁰ Bolyki János, *„Igaz tanúvallomás” – Kommentár János evangéliumához*, Osiris könyvkiadó, Budapest, 2001, 56.

³¹ Uo.

³² Uo.

³³ Uo.

³⁴ Uo.

A Magyar Katolikus Lexikon „kerék kereszt”-re vonatkozó részének első két mondata, amelyek úgy szólnak, hogy a „Kerek kereszt: körbe írt egyenlőszárú kereszt (görög kereszt). - A sugárzó Nap és az élet jelképe.”³⁵ alapján a középponthoz a „Nap”, a sugarakhoz mint a Nap sugaraihoz, a „napfény”, míg a *Christliche Ikonographie in Stichworten* című lexikon „geometrische Figuren”³⁶ „Der Kreis”³⁷-re vonatkozó része alapján a körvonalhoz pedig ugyanúgy, mint az előbb, a „világ” szót lehet kapcsolni.

Az eddigiekből az a következtetés vonható le, hogy az eget vagy mennyet, mennyországot a Nappal, míg annak világosságát a Napnak a sugaraival, tehát a napfénnel jelképezték (a körvonal jelentését változatlanul hagyva). Ezt pedig onnan tudjuk, hogy az égből vagy mennyből, mennyországból kiáradó világosság, fény (a következőkben már „isteni fény”, mivel a „világosság” teremtése - ahogy a (1Móz 1,3)-ban illetve a (1Móz 1,14)-ben is olvasható - megelőzi az égitelek teremtését, ezért az „igazi világosság” nem a Napból felénk áradó napfényt jelenti)³⁸ olyan, mint az előbbi jeltárgytípusos példánál a Szentlelkes-példa, tehát ugyan érzékszervekkel érzékelhetetlen, de hogyha az lenne, akkor az érzékelhető verziója – mint a Szentléleknél a fehér galamb – valószínűleg olyan lenne, mint a Nap és annak a fénye.

Az előbbiekkal már Flavius Joséphe (Josephus Flavius) is tisztában lehetett. Hiszen a *Antiquités judaïques* (A zsidók története) című kéziratából vett alábbi (2. kép)-en³⁹ az Istent körülölelő vörösés narancssárgás tér kb. 2/3-a az angyalokkal a boltív felett az eget vagy mennyet, mennyországot, míg a maradék 1/3-a a boltív alatt pedig a Napot jeleníti meg. Így tehát, többek között, emiatt is soroltam a körbe írt egyenlőszárú kereszt jelméjét jeltárgytípusilag a közvetlen jeltárgycsoportozáshoz.

2. kép (részlet) – A középpont és a sugarak két lehetséges ábrázolási módja

³⁵ Diós István - Viczián János (szerk.), *Magyar Katolikus Lexikon – Kaán-kiz*, Apostoli Szentszék Könyvkiadó, Budapest, 2001, VI. köt., 539.

³⁶ Hannelore Sachs, *Christliche Ikonographie in Stichworten*, Koehler und Amelang, Leipzig, 1973, 143.

³⁷ Uo.

³⁸ Jutta Seibert (szerk.), *A keresztény művészet lexikona*, Corvina kiadó, Budapest, 1986, 319.

³⁹ Flavius Josèphe, *Les Antiquités judaïques* [Tyniece kolostor, 1446], Párizs, Bibliothèque nationale de France, Département des Manuscrits, Français 247, fol. 3r. [Online elérhetőség: <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b8452200r/f13.item>, utolsó elérés: 2024. 10. 29.].

Az, hogy éppen a középpont és a sugarak két lehetséges ábrázolásmódja közül, amelyek az ég vagy menny, mennyország és a Nap, illetve azok világosága, fénye, melyiket használják, az teljesen szubjektív. Ám az ábrázolás helyes értelmezéséhez elengedhetetlen tisztában lenni azzal, hogy a menyet, mennyországot és az abból kiáradó világosságot sugárzó Nappal is jelképezhetik pont úgy, mint ahogyan az alábbi (3. kép)-en is látható lesz majd.

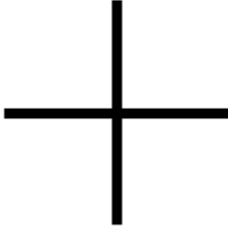
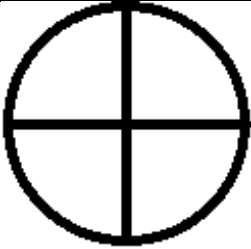
Összefoglalva tehát elmondható, hogy a középpont az eget vagy menyet, mennyországot, a sugarak meg az abból kiáradó világosságot (isteni fényt) míg a körvonal pedig a világot jelképezi. Továbbá, hogy mindamellett, hogy a középpontot és a sugarakat, azaz a görög keresztet sugárzó Napként is megjeleníthetik (2. és 3. kép), János evangéliumában az „Ige” szó alatt az „igazi világosság”-ra, azaz az égre vagy mennyre, mennyországra míg a görög „szó”, „ige” jelentésű „logosz” (λόγος) terminus alatt a világosságra (φῶς), (isteni) fényre (φωτός) kell gondolni a „világ” szó alatt meghagyva a „világ” jelentést.

Az elemek újbóli összeillesztése és a jelentésük együttes értelmezése

Most, hogy eljutottunk odáig, hogy a kerék keresztet vagy, ahogyan én hivatkozom rá a körbe írt egyenlőszárú keresztet alkotó három elemének, azaz a középpontnak, a sugaraknak és a körvonalnak a jelentését meg tudjuk határozni a következőkben térjünk is rá arra, hogy ismét osszerakjuk ezeket az elemeket és elkezdjük a jelentésükkel együtt összességében is értelmezni az egész jelképet.

Az elemeket újbóli összeillesztésénél és a jelentésük együtt értelmezésénél kifejezetten nagy támpontot adnak számunkra a „[k]ezdetben [azaz a középpontban] volt az Ige [a sugarak], az Ige [a sugarak] Istennél [még mindig a középpontban] volt[ak]” (Jn 1,1) és a „[a] [sugarak a] világba [körvonalba] jött[ek]” (Jn 1,10) bibliai idézetek, amelyek a sugarak középpontból kiáradó és a körvonal felé haladó mozgását erősítik meg.

Az előbbieket alapján a világ teremtésének a története valahogy a következő képpen hangzik: Réges-régen, még a világ megteremtése előtt csak az atya létezett, aki egyszer csak úgy döntött, hogy megalapítja a saját birodalmát. Ezért hát megteremtette először annak központját, az eget vagy ismertebb nevén menyet, mennyországot (középpontot) majd pedig az abból kiáradó világosság vagy (isteni) fény (sugarak) által meg a világot (körvonalat). Ezt geometriailag az alábbi (1. táblázat)-ban látható módon lehet ábrázolni.

			
1a ábra– Közepont	1b ábra– Kiáradó sugarak (A)	1c ábra – Kiáradó sugarak (B)	1d ábra – Körvonal
1. táblázat – A világ teremtésének a története geometriai formákba öntve			

Ami pedig a világ teremtéstörténetének keresztény megjelenítését illeti egy a teremtő által körzővel rajtolt körvonal keretein belül történik vagy esetleg mégsem? – A következőkben az „A kéziratokból vett képek Atya és Fiú ábrázolásmódjairól” című alfejezet mondhatni folytatása olvasható, amelyben kifejezetten a körzővel rajzolt körre vagy gömbre tér ki.

Mivel az a kör, amit maga az „Ősöreg”-ként vagy Jézus képében megjelenített atya rajzol a körzőjével, amit a jobb oldali (3. kép)-en is láthatunk, igazán különleges, mivel valójában nem is egy körről, hanem gömbről van szó. Ezt az is igazolja, hogy több olyan kézirat is létezik, amelyekben, az atyát szintén körzővel ábrázolják, csak éppenséggel nem egy kört, hanem egy gömböt rajzolva, mint ahogy az az alábbi, két különböző francia nyelvű kéziratból származó (4. és 5. kép)-en is látható.

3. kép – Az atya Jézus képében

4. kép – Az atya „Ősöreg”-ként egy körzővel rajzolt gömbbel

5. kép – Az atya Jézus képében szintén egy körzővel rajzolt gömbbel

A *Histoire ancienne, depuis la création*-ból származó (3. kép)⁴⁰ mellett a (4. kép) Ágoston *De Civitate Dei* (Isten városa) francia nyelvű fordításából⁴¹ míg a (5. kép) Jean de Berry *Bible historiale* című kéziratból⁴² származik.

Azt, hogy a (3. kép)-en is valójában egy gömböt látunk pont úgy, mint a 4. vagy 5. képeken egyrészt abból gondolom, hogy a sugárzó Nap – amit a (3. kép)-en egy szürke „körvonal”-al körül határolva látunk sík felületen ábrázolva – mint tudjuk valójában nem lapos, hanem gömb alakú. Másrészt pedig abból, hogy azt a sugárzó Napot – ami, valójában az eget vagy mennyet, mennyországot és annak világosságát, fényét jelképezi – is ugyanolyan szürke körvonal határolja, mint ami a gömböt is beburkolja.

Geometriai szempontból tehát a középpontból – ami most már egy mag, mivel már tudjuk, hogy egy sík felületen ábrázolt jelképről van szó – kiáradó sugarak által lett a körvonal, azaz a „gömbhéj”, ami pedig nem jelent mást, mint azt, hogy az égből vagy mennyből, mennyországból kiáradó világosság, fény által lett a világ. Ezt tehát az, amit a körbe (gömbbe) írt egyenlőszárú kereszt, három elemének, a középpontnak (magnak), a sugaraknak és a körvonalnak (gömbhéjnak) az együttes értelmezése fejez ki.

A sugarak valódi mibenléte

Az előbbieket alapján tehát a körbe (gömbbe) írt egyenlőszárú kereszt valójában nem is egy körbe van írva, hanem egy gömbbe, amely térbeliségét igazán nehéz sík felületen pusztán geometriai formákkal érzékeltetni. Továbbá ennek megfelelően a középpont sem egy középpont, hanem egy gömb alakú mag. De mi a helyzet a sugarakkal? Azok hogyan néznek ki térben ábrázolva? Egyáltalán hány darab sugárról is van szó? Végére is nincsen szabályhoz kötve, hogy amikor egy Napot rajzolunk akkor hány sugárral is tegyük meg azt. A következőkben ezekre a kérdésre próbáljuk majd megtalálni a választ két Krisztus-szimbólum vizsgálatával. Az, hogy melyik ez a kettő, az alábbiakból ki fog derülni.

⁴⁰ *Histoire ancienne, depuis la création*, [Franciaország, 15. sz.], Párizs, Bibliothèque nationale de France, Français 250, fol. 13r. [Online elérhetőség: <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b10509076q/f29.item>, utolsó elérés: 2024. 10. 29.].

⁴¹ Aurelius Augustinus, ford. Raoul de Presles, *De Civitate Dei* (kötet 9.), [Franciaország, kb. 1370–80] Párizs, Bibliothèque nationale de France, Français 22913, fol. 2v. [Online elérhetőség: <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b60008043/f8.item>, utolsó elérés: 2024. 10. 29.].

⁴² Jean de Berry, *Bible historiale*, [Franciaország, 1380-90], Párizs, Bibliothèque nationale de France, Français 20090, fol. 3r. [Online elérhetőség: <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b8455902x/f9.item>, utolsó elérés: 2024. 10. 29.].

Hogyha a Napot négy sugárral ábrázoljuk, akkor egy egyenlőszárú kereszt (hivatalosan görög kereszt) képét kapjuk, ahol a négy sugár, a négy iránynak felel meg. A függőleges sugarak megfelelhetnek a fel és le vagy az előre és a hátra irányoknak is (hogya ez miért van így, a későbbiekben érthetőbbé fog válni). A vízszintes sugaraknak csak egyféle értelmezésük van és az a jobbra és balra irányok. Ezek az irányok a középpontból – ami „a világ központja”⁴³, azaz az ég vagy menny, mennyország – sugároznak ki, pont úgy, mint az Ige.⁴⁴

A Nap hat sugárral való ábrázolása is egy időben, pontosabban a 4. századtól igen népszerű volt. Ezt az ábrázolásmódot hivatalosan Krisztus-monogramnak (összevonva krisztogram) nevezik, amely „Jézus Krisztus nevének görög kezdőbetűiből (khi, ró) [amelyek külalakilag a magyar ábécé „X” és „P” betűinek felelnek meg] kialakított jel, mely Krisztust, a 4. sz.: a keresztet is jelezte.”⁴⁵ „A 4. sz. végén a Krisztus-monogram más Krisztus-szimbólumokkal (A és Ω, galamb, hal, páva) együtt is előfordul.”⁴⁶ Ezek közül az alábbiakban (6., 7. és 8. kép) néhányra példa is látható.

6. kép – Galamb – galamb

7. kép – Galamb – hal

8. kép – Páva – páva

Véleményem szerint ez a jelkép az egyenlőszárú keresztnek egy más nézőpontból való ábrázolása. Ezt egyrészt azért gondolom így, mert hogyha úgy tekintünk a Krisztus-monogramra, mint a görög kereszt egy másik nézőpontjára, akkor megállapíthatjuk, hogy nem is négy, hanem hat irányról van szó – amelyeket úgy kapunk meg, hogy a görög keresztet az alábbi (2. táblázat)-ban látható módon elforgatjuk.

2a ábra– Görög kereszt	2b ábra– Félig elforgatva	2c ábra– Krisztogram
2. táblázat – A görög kereszt elforgatása		

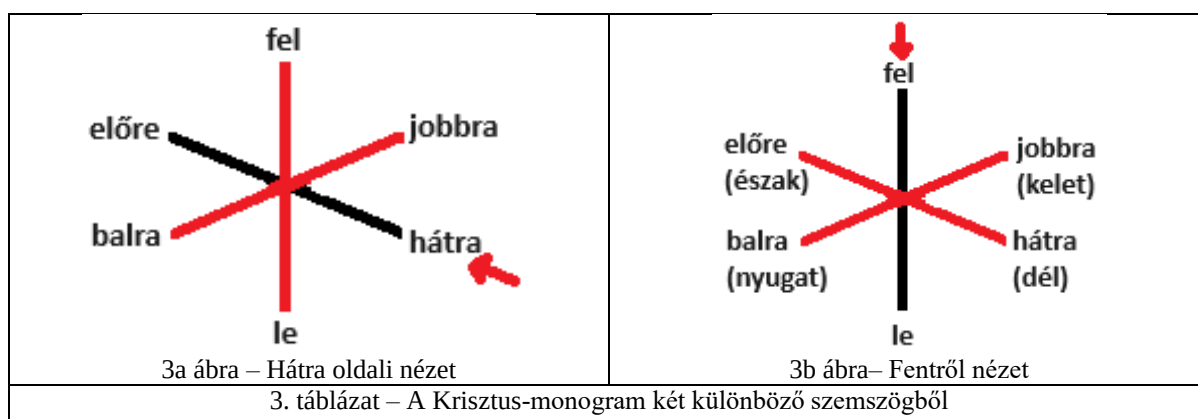
⁴³ Pál József (szerk.) – Újvári Edit (szerk.), *Szimbólumtár – Jelképek, motívumok, témák az egyetemes és a magyar kultúrából*, Budapest, 1997, 249.

⁴⁴ Michael Daniels, *Útjelző szavaink – Önmagunk felfedezése a jungi úton*, Osiris Kiadó, Budapest, 1998, 37.

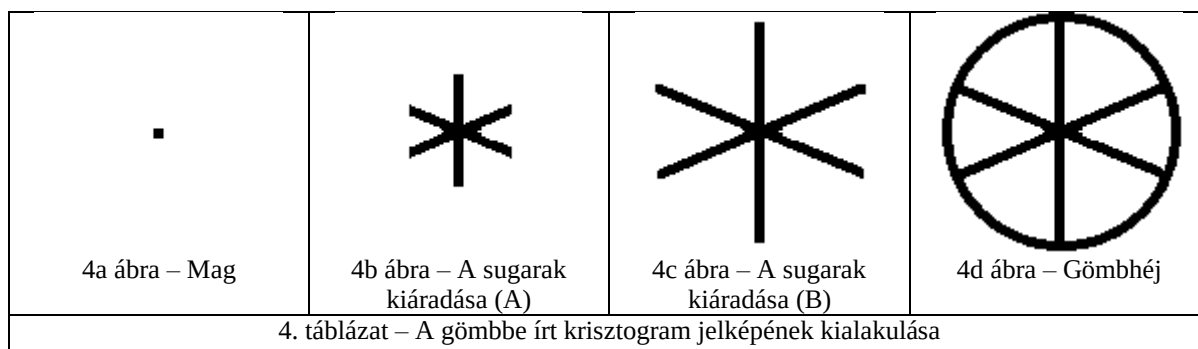
⁴⁵ Diós István (főszerk.) – Viczián János (szerk.), *Magyar Katolikus Lexikon – Klacs-lond*, Apostoli Szenszék Könyvkiadó, Budapest, 2002, VII. köt., 497.

⁴⁶ Uo. 498.

A függőleges sugarak – azaz a krisztogram ró (P) betűje úgy, mint a görög keresztnél – még mindig a fent és lent irányokat jelképezik, míg a vízszintesek – azaz a khi (X) betű – pedig a jobb, bal, előre és hátra irányokat. Ez pedig azzal jár, hogy két féle görög keresztet lehet megkülönböztetni az alapján, hogy merről nézünk a krisztogramra. Hogyha azt mondjuk, hogy a négy sugár a fent és lent, illetve a balra és jobbra irányoknak felel meg, akkor a krisztogramot az alábbi 3a ábrán látható módon a „hátra oldal”-ról nézzük. Ha pedig a négy vízszintes, azaz az előre és hátra, jobbra és balra iránynak – ezzel együtt „a négy égtájnak”⁴⁷ – felel meg, akkor a szintén alább lévő 3b ábrán megjelenő módon, fentről nézzük éppen.

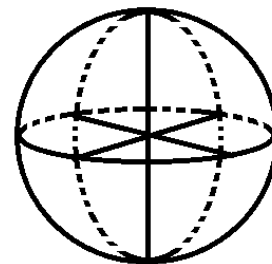
Másrészt pedig, hogyha a középpont és a körvonal is valójában térbeli testek reprezentációja, akkor a sugaraknak is azoknak kell lenniük. Ez azt jelenti, hogy a krisztogramot a szó szoros értelmében a hat fő iránynak megfelelően kell térben is elképzelni, ami pedig megmagyarázza, hogy a (2. táblázat)-ban hogyan lehetséges az, hogy a görög keresztnek a vízszintes vonalát alkotó két sugárból négy lesz. Hiszen, hogyha a krisztogramot teljesen fentről vagy hátulról frontálisan nézzük, akkor két sugár mindig takarásban lesz, ahogy az a (3. táblázat)-ban lévő 3a és 3b ábrákon is látható volt.

⁴⁷ Pál József – Újvári Edit (szerk.), *Szimbólumtár – Jelképek, motívumok, témák az egyetemes és a magyar kultúrából*, Budapest, 1997, 249.

Az előbbieket alapján tehát további két fontos dolgot állapíthattunk meg a körbe (gömbbe) írt egyenlőszárú keresztről. Ezek közül az egyik az, hogy az egyenlőszárú kereszt nem is az, aminek látszik, hiszen el lehet forgatni, amely során pedig egy körbe (gömbbe) írt krisztogramot kapunk, ami pedig azt jelenti, hogy az (1. táblázat)-ban lévő körbe írt egyenlőszárú kereszt jelképének a kialakulása az alábbi (4. táblázat)-ban látható módon is ábrázolható a nélkül, hogy magának a jelképnek a jelentése megváltozna.

A másik megállapítás pedig az, hogy még az így kapott körbe (gömbbe) írt krisztogram sem az, aminek látszik. Hiszen az csak egy sík felületen ábrázolt verziója a valódi formájának, amelyet a megkülönböztethetőség kedvéért nevezzünk „térbeli krisztogram”-nak, amely a jobb oldalon lévő (9. kép)-en is látható módon néz ki, megfelelve a hat, azaz a felfele, lefele, jobbra, balra, előre és hátra irányoknak.

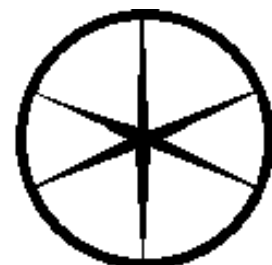

9. kép – Gömbbe írt térbeli krisztogram

Ugyan a jelkép ebben a formában nem igazán érzékelteti, de még azt is magába foglalja, hogy hogyan is teremtette meg Isten a világot az ég vagy menny, mennyország világossága, fénye által. Ám ennek megértéséhez a következőkben még pontosítani kell az ábrázolását.

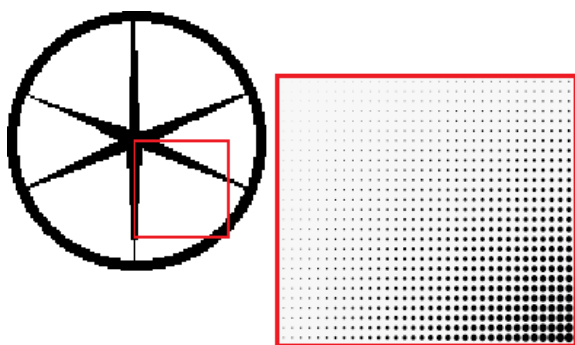
Hogyan teremtette meg Isten a világot?

Ahhoz, hogy jobban érzékelhető legyen az, hogy a gömbbe írt térbeli krisztogramból még az is kiderül, hogy hogyan teremtette meg Isten a világot, a sugarakat én nem henger, hanem kúpszerűen ábrázolnám úgy, hogy a kúp alapja a magot, míg a csúcsa a gömbhéjat érintené a jobb oldali (10. kép)-en látható módon. Ez egyébként nem egy újkeletű ábrázolásmód, hiszen már a (3. kép)-en is láthattunk rá egy hasonló példát.

10. kép – Gömbhéj felé kicsúcsosított sugarak

A sugaraknak ezt a fajta ábrázolásmódját, akár egy a mag felé nyíló és a gömbhéj felé záródó kacsacsórként is értelmezhetjük, amely azt mondja nekünk, hogy minél közelebb vagyunk a maghoz, azaz az éghez vagy mennyhez, mennyországához annál több a világosság, fény – ez által annál melegebb is van –, míg minél távolabb vagyunk ennek az ellentéte az igaz. Tehát annál kevesebb a fény, így annál hidegebb is van. A hőmérséklet csökkenésének a hatására, a fényt alkotó részecskék közötti távolság elkezd csökkenni, mígnem annyira közel kerülnek (sűrűsödnek) egymáshoz, hogy a fény világgá szilárdul.

11. kép – A hőmérséklet csökkenésének hatása kinagyítva

A bal oldali (11. kép)-en⁴⁸ a „kúpok” (= sugarak) a fényerősség gyengülését ezzel együtt a hőmérséklet csökkenését jelképezi. Továbbá, hogyha a mag és a gömbhéj közötti teret jobban szemügyre vesszük, akkor még a fényrészecskék (= apró pontok) közötti távolság csökkenése, azaz a sűrűsödés is megfigyelhető.

Ezt a folyamatot, tehát a sűrűsödést, amely során a fényrészecskék – amelyek a magban még a lehető legtávolabb voltak egymástól – elkezdnek folyamatosan egymáshoz közeledni (sűrűsödni, azaz a lehető legközelebb kerülni) úgy jelenítették meg, hogy a fényt, amelyet, amikor még a magban tartózkodott, a tűz elemmel azonosították és ez a tűz először, ahogy egyre távolabb és távolabb került, a levegő, majd a víz és végül pedig a föld – amely már a gömb vonalát jelenti – elemmé sűrűsödött.

Az előbbi gondolat egyrészt abból származik, hogy a francia nyelvű Bible Moralisée című kéziratból vett jobb oldali (12. kép)-en⁴⁹ is megfigyelhető az elemek ilyenfajta sorrendje. Belülről kifelé haladva: legeslegbelül narancssárgával a tűz elemet jelöli. Ezt követi a levegő – a szinte már fekete színű háttér és az abban lévő Nap, Hold és a csillagok –, majd pedig a szemléletesen hullámzó víz és végül a már megszokott szürkés színnel pedig a föld elem.

12. kép (részlet) – Belülről kifelé: Tűz, levegő, víz, föld

Másrészt pedig abból, hogy Anaximenésznek (Kr. e. kb. 586-528)⁵⁰ is volt egy teljesen hasonló elképzelése, amely csak abban tér el az előbb leírtaktól, hogy ő nem a tűzből, hanem a levegőből indult ki, pontosabban annak a sűrűsödéséből (gör. *püknószisz*) és ritkulásából (gör. *manószisz*)⁵¹. „A levegőből [a téma szempontjából csak a négy őselemet nézve] ritkulással tűz

⁴⁸ Ez az illusztráció a nagyobbik piros négyzetben lévő kép segítségével készítettem, amely forrása: https://www.pngitem.com/middle/hmRJb_black-dot-background-transparent-dotted-background-png-png/ (Utolsó megtekintés: 2024. 10. 29.)

⁴⁹ *Bible moralisée*, [Franciaország, kb. 1225–50] Bécs, Österreichische Nationalbibliothek, Cod. 2554, fol. 1v. [Online elérhetőség: <https://www.facsimilefinder.com/facsimiles/vienna-bible-moralisee-french-facsimile>, utolsó elérés: 2024. 10. 29.].

⁵⁰ Anaximenész (Kr. e. kb. 586-528) egy görög származású filozófus, aki „az ókori források szerint Milétoszban élt” (idézet forrása alább)

Turay Alfréd, *Az ókori bölcsélet – A filozófia történetéről I.*, Magyar Elektronikus Könyvtár, Budapest, 2022, 18.

⁵¹ Uo.

keletkezik, sűrűsödés útján pedig [...] víz, föld, [...] lesz”⁵². Ez az ókorból átvett elképzelés egyébként a „négy elem szférája”⁵³ nevet viseli.

Anaxeminéssel szemben Hérakleitosz (i. e. 540-480/470)⁵⁴ egy „[e]lőkelő epheszosi család sarja”⁵⁵, már „kitüntetett szereppel ruházza fel a [levegő helyett inkább a] tüzet [pont úgy, ahogyan ezen pályamunka is]. A víz/tenger, a föld és a levegő mind a tűz átalakulásai”⁵⁶. Ugyanazt mondja, mint Anaximenész, csak ő is szintén már a tűzből kiindulva.

Az előbbiekből következően tehát ebből „[a] klasszikus ókorból vették át azt az elképzelést is, hogy a Földet [gömbhéj] hagyományhoz hasonlítható rétegekben veszik körül a szférák: [...], [itt kívülről befelé haladva] a Föld után következik a víz, a levegő és a tűz, [...]”⁵⁷ ahol az Úr trónusa a menny (mag) található.

A lobogó kis lélekről szóló tanmese

A gömbbe írt térbeli krisztogrammal kapcsolatban még egy kérdésre kitérnék. Mégpedig arra, hogy: „Isten miért is teremtette meg a világot, mi volt vele a célja?” Ezt a Neale Donald Walsch 1997-e kiadású *Beszélgetések Istennel – szokatlan párbeszéd* című könyvének a 41-42. oldalán lévő a lobogó kis lélekről szóló tanmesén⁵⁸ keresztül válaszolnám meg – amelyet az előbbieken már kétszer is alkalmazott módszerrel vizsgállok –, mivel szerintem egy eléggé elfogadható magyarázatot ad a kérdésünkre. Lássuk tehát ezt a szóban forgó rövidke kis tanmesét.

A történet Istennél, azaz égben vagy mennyben, mennyországban (mag) bontakozik ki, ahol – az Isten lakhelyéről alkotott elképzeléseinknek megfelelően – „semmi más nem létezett, csak fény, fény és fény.”⁵⁹ Ennek megfelelően a főszereplő lobogó kis lélek is fényből volt. „Lévén újdonszülött lélek, türelmetlenül vágyott a megtapasztalásra.”⁶⁰ Erre viszont nem volt lehetősége. Így tehát „nem tapasztalhatta meg önmagát annak, Aki és Ami Valójában.”⁶¹ Ezért egyszer Isten azt tanácsolta neki, hogy hagyja el őt és költözzön egy másik tartományba, azaz az anyagi világba (gömbhéj), ahol már „rendelkezhetett azzal a hatalommal, hogy megtapasztaljon

⁵² Uo. 19.

⁵³ Jutta Seibert (szerk.), *A keresztény művészet lexikona*, Corvina kiadó, Budapest, 1986, 319.

⁵⁴ Boros Gábor (főszerk.), *Filozófia*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 2007, 37.

⁵⁵ Uo.

⁵⁶ Uo. 41.

⁵⁷ Jutta Seibert (szerk.), *A keresztény művészet lexikona*, Corvina kiadó, Budapest, 1986, 319.

⁵⁸ A tanmese teljes szövege elérhető az alábbi linken:

<https://szabadgondolat.wordpress.com/wp-content/uploads/2012/03/neale-donald-walsch-beszelgetesek-istennel-elso-konyv-1.pdf> (Utolsó megtekintés: 2024. 10. 29.)

⁵⁹ Neale Donald Walsch, *Beszélgetések Istennel – szokatlan párbeszéd*, Édesvíz Kiadó, Budapest, 1997, 41.

⁶⁰ Uo.

⁶¹ Uo. 42.

mindenfélét⁶² dolgot. Természetesen kapott ezen a lehetőségen és – pont úgy, ahogyan János evangéliumában az Ige, amely szintén fény volt – el is hagyta Isten lakhelyét (mag) és az anyagi világba (gömbhéj) ment, ahol valószínűleg megtestesült, mint egy érzékszervekkel rendelkező ember és megkezdte az életét ebben az új világban. Mindezt úgy, hogy arról mit sem sejtett, hogy az alatt az idő alatt, amíg Isten lakhelyétől eljutott az anyagi világba fokozatosan elhalványultak az emlékei, mint ahogy a gyertya fénye is elhalványul, ahogy távolodunk a láng forrásától.

Ugyan az, hogy a lélek a magtól való távolodással és a gömbhéj felé közeledéssel fokozatosan elveszítette az emlékeit, a szó szoros értelemben nincs leírva a történetben. Viszont, ahogy nekünk sincsenek emlékeink arról, hogy megszületésünk előtt mi volt, úgy feltételezhetően ennek a léleknek, aki megtestesült az anyagi világban sem lehettek ilyen emlékei. De ez nem is igazán érdekelhette, mivel végre valahára beleszülethetett egy olyan világba, ahol tapasztalni tudott. Továbbá elég nyilvánvalóan utal a történet legeslegutolsó mondata is erre, amely úgy hangzik, hogy: „Ám a sötétség közepette egyszer csak felkiáltott: „Atyám, atyám, miért hagytál el engem”.”⁶³ Itt a sötétséget, mint tudatlanságot – míg a fényt, mint tudást – kell érteni, amely legfőképpen három dolognak a nem tudását jelenti. Ezek közül az egyik az, hogy „Honnan jött?”, a másik, hogy „Miért jött?” és végül az utolsó pedig, hogy „Hová megy?”. Ellentétben a megtestesült lélekkel Jézus ezeknek a kérdéseknek mindegyikére tudta a választ: „Eljöttem az Atyától, a világba jöttem, de most itthagynom a világot, és visszatérek az Atyához.” (Jn 16,28), „Azért jöttem a világba, hogy világosság legyek, [...]” (Jn 12,46). Úgy, mint Jézus is, a lélek is azért jött a világba, hogy világosság legyen, azaz megtapasztalja „önmagát annak, Aki és Ami Valójában”⁶⁴ – csak annyi különbséggel, hogy Jézus maga volt „a testet öltött Ige”⁶⁵: Isten általa teremtetten meg a világot, majd testet öltését követően ő általa is váltotta meg azt. Ám ezt, ahogy azt is, hogy nem az Atya hagyta el őt, hanem ő maga hagyta el az Atyát, mind-mind elfelejtette. Vajon mi is így jártunk, mint ahogyan ez a kis lobogó lélek, akinek Isten azt az üzenetet címezte, hogy: „Én azonban soha nem hagylak el téged; mindig melletted vagyok, és készen állok rá, hogy emlékeztesselek arra, Aki Valójában Vagy; és mindig készen állok rá, hogy hazahívjalak.”⁶⁶

Az előbbieken alapján a tanmesében szereplő Isten lakhelye és az anyagi világ megfelel a Platón két világ-elméletében leírt két világnak. Az elmélet szerint „minden, ami van, kétféle

⁶² Uo.

⁶³ Uo.

⁶⁴ Uo.

⁶⁵ Karner Károly, *A testté lett Ige – János evangéliuma*, Luther-Társaság kiadó, Budapest, 1950, 22.

⁶⁶ Uo.

lehet: vagy érzékelhető, tapintható, vagy csak gondolkodással megragadható.”⁶⁷ Azaz egyszer van egy olyan világ, ahol nem lehet tapasztalni, ami az érzékszervekkel rendelkező test hiánya miatt van. Ez lenne tehát Platón szavával élve az ideák világa, azaz az ég vagy menny, mennyország. Másrészt pedig van egy olyan világ, ahol már lehetséges a tapasztalás az érzékszervekkel rendelkező testen keresztül. Ez lenne az anyagi világ.

Hogy egy lélek a tapasztalni vágyás céljából elhagyja Isten országát, hogy az anyagi világba menjen, az emlékek elhalványulásával jár. De aggodalomra semmi ok, ahogyan Platón is kifejtette az anamnézis-elméletében, hiszen az anamnézis – amely jelentése visszaemlékezés⁶⁸ – révén „a megismerő lélek földi élete során fokozatosan visszaemlékezik az ideavilágban megvolt teljes tudására.”⁶⁹ Hogyha ez esetleg egyedül nem menne, akkor még Isten is készségesen kisegíthet minket abban, hogy visszaemlékezzünk többek között azokra a nagyon fontos kérdésekre, hogy „Kik is vagyunk valójában?” és arra, hogy „Miért is jöttünk ebbe az anyagi világba?”.

Ami pedig azt a kérdést illeti, hogy: „Isten miért is teremtette meg a világot, mi volt vele a célja?”, a tanmese elemzésén keresztül az lett a válasz, hogy azért, hogy legyen egy olyan világ is, ahol élni és tapasztalni lehet.

Az egészből még talán annyit érdemes megjegyezni, hogy Isten „az alfa és az ómega, a kezdet és a vég.” (Jel 21, 6) Tehát minden nála kezdődött és minden nála ér véget is. Így hát pont úgy, mint a lobogó kis léleknek – aki az utazását Isten otthonából (a középpontból, amely egyszerre kezdő és végpontként is funkcionál⁷⁰) elindulva kezdte, tehát majd ott is ér véget –, úgy nekünk is az igazi otthonunk Istennél van az égben vagy mennyben, mennyországban. Tehát nem véletlenül mondta – a tanmese utáni kis részben – azt sem, hogy mindig készen áll rá, hogy hazahívjon.

⁶⁷ Loboczký János – Torma Anita – Vermes Katalin (szerk), *Tudomány és megértés*, Líceum Kiadó, Eger, 2002, 180.

⁶⁸ Uo. 181.

⁶⁹ Frenyó Zoltán, *A filozófia tankönyve*, Apostoli Szentszék Könyvkiadó, Budapest, 2006, 146.

⁷⁰ Hannelore Sachs, *Christliche Ikonographie in Stichworten*, Koehler und Amelang, Leipzig, 1973, 144.

A gömbbe írt térbeli krisztogram értelmezése a Pangu-mítoszon keresztül

A Pangu-mítosz

Mivel a körbe írt egyenlőszárú keresztnek – amely, mint kiderült a körbe írt Krisztus-monogram (összevonva krisztogram) más nézőpontból való ábrázolása, így tehát eredetileg egy térbeli jelkép csak sík felületen ábrázolva, ami miatt én inkább „gömbbe írt térbeli krisztogramként” hivatkoznék rá –, több különböző jelértelmezője is van, ezért most az alábbiakban röviden egy másik jelértelmező (a kínaiak) értelmezésére is kitérek, amelyet az alábbiakban a Pangu-mítosz két verziójából⁷¹ vezetek le és támasztom alá azt a tézisémet miszerint „a körbe írt egyenlőszárú kereszt, mint jelhordozó magába foglalja a világ teremtésének a történetét, mint jeltárgyat”.

Mind a két Panguval kapcsolatos mítosz, amelyeket felhasználtam – és hasonlóképpen a Jn 1,1-18-ból vett ígéresekhez feldolgoztam, azaz bizonyos szavakat a jelkép három részének az egyikéhez kötöttem – a Xu Zheng-től (徐整) származik, annyi különbséggel, hogy az egyik a Sanwu liji (三五曆記), míg a másik a Wuyun linianji (五運历年紀) című művéből származik. Ezeknek a mítoszoknak a teljes szövegét a Vallástudományi Szemle 2007/2-nek a 174-177. oldalán⁷² lehet elolvasni magyar fordításban. Az alábbiakban idézett zárójeles vagy a nélküli idézetek is innen származnak.

A Sanwu liji (三五曆記) című műve alapján, amelyben többek között azt írja, hogy „Az ég és a föld kaotikus [hun-deres] volt, mint egy tojás.”⁷³, az eget és a földet geometriai formában, úgy kell elképzelnünk, mint egy tojást, amely, mint tudjuk, három részből áll: egy középpontból, mint a tojás sárgája, az azt körülvevő fehérjéből, továbbá ezt az egészet körbeburkoló körvonalból, mint a tojásnak a héjából. A tojás – szinte aranysárga – sárgája az égnek vagy ismertebb nevén mennynek, mennyországnak, míg a körvonal, mint a tojásnak a héja pedig a világnak vagy a földnek felel meg. Ami pedig a tojásnak a fehérjét illeti azt a középpont és a körvonal között elterülő fehér tér jelképezi és nem a sugarak (mindjárt látni fogjuk, hogy miért is). Ezt onnan tudjuk, hogy Pangu – csakúgy, mint az Ige, a menny, mennyország fénye – kezdetben a középpontban volt („Pangu középen helyezkedett el”⁷⁴), hiszen az az a hely, ahol megszületett („Pangu megszületett benne [mármint a tojás

⁷¹A Pangu-mítoszok teljes szövege az alábbi linken érhető el:

https://www.academia.edu/944303/ Creatio_ex_gigante_a_k%C3%ADn%C3%ADn_Pangu_m%C3%ADn%C3%ADn_tosz_forr%C3%A1sai_Vall%C3%A1studom%C3%A1nyi_Szemle_2007_2_142_174(Utolsó megtekintés: 2024. 10. 29.)

⁷² Kósa Gábor: „Creatio ex gigante – a kínai Pangu-mítosz forrásai.” Vallástudományi Szemle 2007/2: 174–177.

⁷³ Uo. 175.

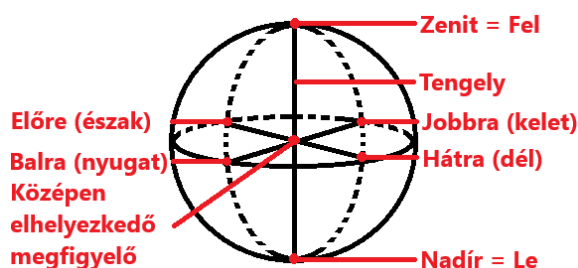
⁷⁴ Uo.

közepén].”⁷⁵), és ahol elkezdte a növekedését („Pangu (pedig) minden egyes nap egy öllel növekedett”⁷⁶), amelynek a jele nem más, mint a középpontból a körvonal felé tartó sugarak. Így tehát Pangut – csakúgy, mint az Igét – a sugarak jelképezik.

A Wuyun linianji (五遠歷年紀) című műve alapján, miután Pangunak ez a középpontból kiinduló csírázása és növekedése („elkezdett csírázni és növekedni”⁷⁷) lassacskán elkezdett a végéhez, mármint Pangu halálához, a körvonalhoz közeledni, Pangu „teste” teljesen átalakult („Pangu, halála közeledvén, átváltoztatta testét”⁷⁸) és az élete feláldozásával – pont úgy, mint János evangéliumában az Ige, úgy itt a „teste”, hiszen többek között például a „bal szeméből a nap, jobb szeméből a hold,”⁷⁹ „öt testrészéből”⁸⁰, azaz a két térdéből, a két könyökéből és a fejéből⁸¹ „az öt szent hegy”⁸² ... stb. lettek – által lett a világ vagy föld, azaz a körvonal.

Geometriai szempontból tehát a Pangu-mítosz is ugyanazt a geometriai folyamatot, tehát „az egy középpontból való sugarak kisugárzását, amely által létrejön a körvonal”-at meséli el csak másképp elnevezve a három részt, (a középpontot, a sugarakat és a körvonalat), és másképp kifejezve a középponttól való távolodás következtében bekövetkező változást, amely során létrejön a körvonal.

Nem mellesleg a Krisztus-monogram, krisztogram jelentését és térbeliségét is alá lehet támasztani az ősi kínai vallással, ahol a középpont, mint „a Közép, melyen egy függőleges zenit-nadír tengely hatol át, és a négy világtáj keretezi”⁸³, tehát a hat sugár,

13. kép – A hat fő irány

amelyek a hat fő iránynak felelnek meg és amelyeknek megfelelően kell konkrétan elképzelni a jelképet. Azt, hogy mit jelent a „zenit-nadír tengely”⁸⁴, és hogy azt a „négy világtáj keretezi”⁸⁵, az itt látható (13. kép)-en találhatjuk meg.

⁷⁵ Uo.

⁷⁶ Uo.

⁷⁷ Uo. 176.

⁷⁸ Uo.

⁷⁹ Uo.

⁸⁰ Uo. 177.

⁸¹ Uo.

⁸² Uo.

⁸³ Mircea Eliade, *Vallási hiedelmek és eszmék története*, Osiris Kiadó, Budapest, 2006, 229.

⁸⁴ Uo.

⁸⁵ Uo.

A mag mint a yang és a gömbhéj mint a yin

Visszatérve Xu Zheng Sanwu liji című művére, van egy olyan mondatunk, miszerint „A yang tiszta volt, abból lett az ég, a jin zavaros, abból lett a föld.”⁸⁶, amiből kifolyólag az összes olyan szónak, amelyeket a kínaiak a yang-hoz és a yin-hez kapcsolnak, hasonló kell, hogy legyen az általunk már a maghoz és a gömbhéjhoz kapcsoltakéhoz. Azaz, többek között például ahhoz, hogy a mag, amelyet az éggel azonosítottunk, meleg és világos, míg a gömbhéj, amelyet pedig a földdel, ennek teljesen az ellenkezője, azaz hideg és sötét. De még mielőtt ezt leellenőriznénk, nézzük meg, hogy milyen szavakkal illetik a yang-ot és a yin-t.

A kínai kultúrában a yang képviseli többek között az eget vagy mennyet, mennyországot, a tüzet, a Napot, a nappalt, a világosságot, a férfiaszt – ez által az Atyát vagy az Apát –, a kívül lévő és a fent irányt is.⁸⁷ Míg a yin a világot vagy földet, „Anyaföldet”⁸⁸, a Holdat, az éjszakát, a sötétséget, a nőiést, a belül lévő, és a lent irányt,⁸⁹ amelyekből látszik, hogy az elméletem, miszerint a jelkép magja, megfelel a yang-nak, míg a gömbhéja a yin-nek teljesen helyénvaló. Hiszen a felsorolt tulajdonságok semmiben sem mondanak ellent az eddig elhangzottaknak – attól az egy eltéréstől eltekintve, hogy véleményem szerint a kívül-belül ellentétpárokat sem itt a kínai yin-yang jelnél sem pedig a keresztényeknél nem kapcsolták megfelelő helyre, hiszen geometriai szempontból mégiscsak a mag (mint az ég vagy menny, mennyország) a gömbhéj (mint a világ) belsejében és nem a külsejében található⁹⁰ – sőt mi több az ellentétek megfelelő helyhez, azaz a maghoz vagy a gömbhéjhoz való kapcsolásával akár még sokkal több dolgot is felfedhetünk erről az általam már gömbbe írt térbeli krisztogramnak nevezett jelképről. De mi a helyzet ezúttal is a sugarakkal?

Mivel a yin-yang jelkép a Kínában kialakult két meghatározó filozófiai gondolkodásnak az egyik irányzatához a taoizmusához tartozik – a másik a konfucianizmus⁹¹ –, ezért a sugarak ennek megfelelően a taot – amely szó ugyan lefordíthatatlan, mégis egyes feldolgozások az „út” („világosság útja”⁹²) értelmezést használják helyette,⁹³ így mi is itt –, azaz azt az utat jelképezik, amely lehetővé teszi az átmenetelt a yang, mint a mag és a yin, mint gömbhéj között.

⁸⁶ Kósa Gábor: „Creatio ex gigante – a kínai Pangu-mítosz forrásai.” Vallástudományi Szemle 2007/2: 175.

⁸⁷ Dr. Zsubrisnszky Zsuzsanna, Jelképek és szimbólumok a kínai kultúrában, Nyelv Világ, A Budapesti Gazdasági Egyetem Idegen nyelvi és Kommunikációs intézetének szakmai kiadványa (2016) 18: 36.

⁸⁸ Uo.

⁸⁹ Uo.

⁹⁰ A lobogó kis lélekről szóló tanmese alapján a gömbbe írt térbeli krisztogram úgy is felfogható mint Isten „Fény Birodalma”, amelynek a magja (központja) értelemszerűen az ég vagy menny, mennyország, a sugarai az utak és a gömb vonal a világ, amely a maghoz (a birodalom központjához) képest eléggé kívülre esik.

⁹¹ Frenyó Zoltán, *A filozófia tankönyve*. Apostoli szentszék könyvkiadó, Budapest. 2016, 25.

⁹² Tao Te King - Weöres Sándor fordításában, Lao-Ce, Helikon Kiadó, 2016, 49.

⁹³ Lao-Ce, *Lao-ce Tao Te King – Rhasoda May feldolgozásában*, ford. Rhasoda May, Pi-Mezont Bt, Budapest, 2004, 23.

Ahogy látható, ez sem mond ellent azzal kapcsolatban, hogy a yang-hoz és a yin-hez kapcsolt ellentétpárokat a maggal és a körvonallal is összehúzhatók, azaz amely szavak tartoznak a yang-hoz azok a maghoz is és amelyek pedig a yin-hez, azok a gömbhéjhoz is.

Ige = Pangu = Tao?

Az eddigiek alapján már megállapíthattuk, hogy az Ige és Pangu kiléte azonos. Hiszen attól függetlenül, hogy a sugarakat másmilyen névvel illették, ugyanazt a geometriai folyamatot, azaz a magból a körvonal felé tartó mozgást takarja. De vajon az is elmondható-e, hogy a „Pangu és a Tao kiléte is azonos?”. A válaszom igen, mivel a Tao is valamilyen szinten az átalakulást jelképezi. Tehát van közöttük némi kapcsolat.

Ami pedig az Ige és a Tao közötti azonosságot illeti Jézus egyszer, legalábbis a Jn 14,6 alapján azt mondta, hogy „Én vagyok az út, az igazság és az élet. Senki sem juthat el az Atyához, csak általam.” Ezzel a kijelentésével pedig a gömbbe írt térbeli krisztogram három eleme közül tudatosan a sugarakkal azonosította magát. Így hát nem véletlenül mondta azt sem a Jn 8,12-ben, hogy „Én vagyok a világ világossága.”, azaz az égből vagy mennyből, mennyországból kiáradó világosság, fény – amely által lett a világ – megtestesülése. De ezt már János apostol is kifejtette a Jn 1,14-ben: „S az Ige testté lett, és közöttünk élt.”.

Az Atya vagy apa, Fiú és Anya szentháromság?

Az előbbiek alapján tehát a mag, mint jang a férfiast, ez által Istent az Atyát vagy apát⁹⁴, a sugarak, mint a Fiút, Isten Fiát (lat. *Filius Dei*), Jézus Krisztust⁹⁵, míg a gömbhéj, mint a jin a nőiest, ez által pedig az anyát (lat. *mater*)⁹⁶ is jelképezi. Ebből kifolyólag a gömbbe írt térbeli krisztogram azt a képzetet erősíti, amelyben a Szentháromság (lat. *Trinitas Sancta*) három tagját (Atya, Fiú, Szentlélek)⁹⁷, az Atyával, Fiúval és Anyával azonosítják.

Az előbbieket még a Magyar Katolikus Lexikon Atyára vonatkozó részében található következő mondattal is meg lehet erősíteni: „*atya, apa*: az élet egyik princípiuma, ősmintája és ősforrása az Atyaisten (vö. *Ef 3,15*). - *I. Szóhasználat. 1.* Tágabb értelemben az élet aktív

⁹⁴ Diós István (főszerk.) – Viczián János (szerk.), *Magyar Katolikus Lexikon – A-Bor*, Szent István Társulat Kiadó, Budapest, 2004², I. köt., 327.

⁹⁵ Diós István (főszerk.) – Viczián János (szerk.), *Magyar Katolikus Lexikon – Éhi-Gar*, Apostoli Szentszék Könyvkiadó, Budapest, 1997, III. köt., 683.

⁹⁶ Diós István (főszerk.) – Viczián János (szerk.), *Magyar Katolikus Lexikon – A-Bor*, Szent István Társulat Kiadó, Budapest, 2004², I. köt., 327.

⁹⁷ Diós István (főszerk.) – Viczián János (szerk.), *Magyar Katolikus Lexikon – Seq-szentl*, Apostoli Szentszék Könyvkiadó, Budapest, 2004, XII. köt., 968.

princípiuma az anya mellett, aki a passzív princípium”⁹⁸. A Yin-Yang jel tekintetében „a yin képviseli a passzivitást”⁹⁹, azaz a magot, míg „[a] yang képviseli az aktivitást”¹⁰⁰, azaz a gömbhéjat, amelyek az életnek, mint a sugaraknak a különböző princípiumai. Hogy a sugarakhoz az „élet” szót is hozzá lehet kapcsolni a Jn 1,4-ből tudjuk, ahonnan az Igéről, mint az égnek vagy mennynek, mennyországnak a világosságáról, fényéről még azt is megtudjuk, hogy „[b]enne az élet volt, s az élet volt az emberek világossága”. Az „élet” szó itt geometriai szempontból a magból kiinduló és a gömbhéj felé tartó mozgást jelenti, amely az előbbi igerész alapján a világossággal, fénnel is azonosítható.

Ami a Szentháromság tagjainak a problémáját (Atya, Fiú és Szentlélek vagy Atya, Fiú és Anya) illeti arra a következtetésre jutottam, hogy a témából kifolyólag inkább az utóbbit mondanám a helyesnek. Hiszen gondoljunk csak bele: a kettő közül mégis csak az Atya, Fiú és Anya az, amelyik a legjobban kifejezi a keresztény vallás azon elképzelését, hogy Jézus Krisztus (lat. *Iesus Christus*) valóban az „Isten emberré lett Fia”¹⁰¹, aki Szűz Máriától (lat. *Virgo Maria*)¹⁰² fogan (szüzi fogantatás)¹⁰³. Ha viszont ez így van, akkor Istent a maggal, mint egy érzékszervekkel érzékelhetetlen nem emberi, hanem égi isteni lénnel és Szűz Máriát a gömbhéjjal, mint egy érzékszervekkel is érzékelhető földi emberi lénnel, míg Jézus Krisztust pedig továbbra is a sugarakkal lehet azonosítani. Ezt az is alátámasztja, hogy az adni-kapni ellentétpár közül az adni szót a „[m]ert úgy szerette Isten a világot, hogy egyszülött Fiát adta oda, [...]” (Jn 3, 16) alapján a „szemmel láthatatlan”¹⁰⁴, tehát érzékszervekkel érzékelhetetlen Istenhez (maghoz), míg a kapni szót a már fizikai testtel rendelkező, ez által érzékszervekkel érzékelhető Szűz Máriához (gömbhéjhoz) –, aki szüzi méhébe fogadta Isten Fiát Jézus Krisztust¹⁰⁵ (sugarakat) – lehet kapcsolni.

„Szorosan véve Mária ábrázolása ezután [értsd: Kr. u. 431-es eufezusi zsinat, amely „kimondta Mária istenanyaságának dogmáját”, azaz azt, hogy „*Szűz Mária valósággal és*

⁹⁸ Diós István (főszerk.) – Viczián János (szerk.), *Magyar Katolikus Lexikon – A-Bor*, Szent István Társulat Kiadó, Budapest, 2004², I. köt., 452.

⁹⁹ Dr. Zsubriszky Zsuzsanna: Jelképek és szimbólumok a kínai kultúrában, *Nyelv Világ*, A Budapesti Gazdasági Egyetem Idegen nyelvi és Kommunikációs intézetének szakmai kiadványa (2016) 18: 36.

¹⁰⁰ Uo.

¹⁰¹ Diós István (főszerk.) – Viczián János (szerk.), *Magyar Katolikus Lexikon – Homo-J*, Apostoli Szentszék Könyvkiadó, Budapest, 2000, V. köt., 788.

¹⁰² Diós István (főszerk.) – Viczián János (szerk.), *Magyar Katolikus Lexikon – Szentl-titán*, Apostoli Szentszék Könyvkiadó, Budapest, 2008, XIII. köt., 559.

¹⁰³ Diós István (főszerk.) – Viczián János (szerk.), *Magyar Katolikus Lexikon – A-Bor*, Szent István Társulat Kiadó, Budapest, 2004², I. köt., 900.

¹⁰⁴ (Jn 1, 18)

¹⁰⁵ Diós István (főszerk.) – Viczián János (szerk.), *Magyar Katolikus Lexikon – Gas-Hom*, Apostoli Szentszék Könyvkiadó, Budapest, 1998, IV. köt., 1023.

*tulajdonképpen értelemben Istenanya*¹⁰⁶ (DS 251)] kezdődött.¹⁰⁷ „A [...] *Mária és a Gyermek Jézus* (Madonna) minden műfajban (freskó, mozaik, szobor, táblakép stb.) [...] megjelent.”¹⁰⁸ A képi változatokba a Mária-képtípusok közül „[a] *Jel 12,1*-re épül[ő] a Napbaöltözött Asszony (*Holdsarlós Madonna*)-ábrázolás[t]”¹⁰⁹ emelném ki.

A Napbaöltözött Asszony (lat. *mulier amicta sole*)¹¹⁰ vagy *Holdsarlós Madonna*, „a Megváltó anyja, a Boldogságos Szűz Mária”,¹¹¹ akit mint királynőt mutatnak be.¹¹²

„A holdsarló a világ mulandóságára (Alkuin), [...] utal.” Ezzel is felhívja a figyelmet szerintem arra a középkori felfogásra, hogy a világ (gömbhéj) milyen véges (múlандó), szemben az ég vagy menny, mennyország végtelenségével, örökkévalóságával (állandóság).¹¹³ (A Boldogságos Szűz Mária ilyenfajta képi megjelenítései közül a jobboldalon lévő (14. kép)-en¹¹⁴ a Fraknói Boldogasszony képét mutatom be, amely a „[v]árallyán, a győri püspökségben, Sopron vármegyében” található.)¹¹⁵

14. kép – A Napbaöltözött Asszony (Holdsarlós Madonna)

Hasonló módon az ezen pályamunka keretein belül tárgyal körbe írt egyenlőszárú kereszt magjához és gömbhéjához, az előbbieken kiemelt Mária-képtípus is „az antikvitás ősi, kozmikus elképzeléseit is magába sűrítette”¹¹⁶, amelyekben „a nap anyagtalanságát a férfi princípiummal [mag], míg a hold anyagságát a női princípiummal azonosították [gömbhéj].”¹¹⁷

¹⁰⁶ Diós István (főszerk.) – Viczián János (szerk.), *Magyar Katolikus Lexikon* – Lone-Meszl, Apostoli Szentszék Könyvkiadó, Budapest, 2003, VIII. köt., 720.

„istenanyaság: a Boldogságos Szűz Mária méltósága, amely azt jelzi, hogy a tőle született Jézus éne szerint az örök Fiú, vagyis isteni személy. Ezért Máriát *Isten anyjának* lehet nevezni akkor is, ha a Fiú tőle csak az emberi természetet vette magára.” (Az előbbi idézet forrása alább található.)

Diós István (főszerk.) – Viczián János (szerk.), *Magyar Katolikus Lexikon* – Homo-J, Apostoli Szentszék Könyvkiadó, Budapest, 2000, V. köt., 432.

¹⁰⁷ Diós István (főszerk.) – Viczián János (szerk.), *Magyar Katolikus Lexikon* – Lone-Meszl, Apostoli Szentszék Könyvkiadó, Budapest, 2003, VIII. köt., 675.

¹⁰⁸ Uo. 634.

¹⁰⁹ Uo. 675.

¹¹⁰ Diós István (főszerk.) – Viczián János (szerk.), *Magyar Katolikus Lexikon* – Meszr-Olt, Apostoli Szentszék Könyvkiadó, Budapest, 2004, IX. köt., 584.

¹¹¹ Uo.

¹¹² Diós István – Viczián János (szerk.), *Magyar Katolikus Lexikon* – Lone-Meszl, Apostoli Szentszék Könyvkiadó, Budapest, 2003, VIII. köt., 634.

¹¹³ Jutta Seibert (szerk.), *A keresztény művészet lexikona*, Corvina kiadó, Budapest, 1986, 319.

¹¹⁴ Jordánszky Elek, *Magyarországban, s az ahhoz tartozó részekben levő Boldogs. Szűz Mária kegyelemképeinek rövid leírása*, Bucsánszky Alajos könyvkiadó s nyomdatulajdonos, Pest, 1863, 142.

¹¹⁵ Uo. 143.

¹¹⁶ Nátyi Róbert, *A napbaöltözött asszony, mint a Patrona Hungariae ikonográfiai típusa* (doktori disszertáció, Eötvös Loránd Tudományegyetem, 2013), 27.

¹¹⁷ Uo.

A szentháromság tagjainak és a három elemnek megfeleltethető halmazállapotok

A gömbbe írt térbeli krisztogram három elemének mindegyike megfeleltethető egy-egy – a mag (atya vagy apa) a légnemű, a sugarak (Fiú) a folyékony, míg a gömbhéj (anya) meg a szilárd – halmazállapotnak. Az alábbiakban ezen állításom alátámasztása olvasható.

A mag (ég vagy menny, mennyország) azért légnemű, mivel a (Jn 1,18)-ból tudjuk, hogy az atyát vagy apát „nem látta soha senki”, tehát szemmel láthatatlan, azaz érzékszervekkel érzékelhetetlen pont úgy, ahogyan a tanmese alapján is elképzeltük. Ezzel szemben pedig a gömbhéj szilárd halmazállapotú. Hiszen magát az anyagi világot jelképezi, amelyet már a tanmese alapján, ha rendelkezzel egy testtel érzékszervekkel érzékelheted. Ami pedig a sugarakat (világosságot) illeti azok meg kizárásos alapon a folyékony halmazállapotnak feleltethetőek meg.

Milyen érdekes, hogy „a II. század végén Szardeszi Melitón a Nap óceánban való fürdéséhez hasonlította Krisztus Jordánban való megkeresztelkedését.”¹¹⁸ Ez onnan eredhet, hogy „a görög mitológia szerint Héliosz, a napisten lovai húzták fel mindennap [az óceánból hozzánk, azaz erre az anyagi világra a Napot, amellyel minden] [...] este az óceánba buktak le”¹¹⁹. Ami pedig azt jelenti, hogy itt is valószínűleg a krisztus képében megjelenő Nap atyára kell gondolni, aki megfürdik a Jordánban, de csak hasonlat szintjén.

¹¹⁸ Vanyó László (szerk.), *Az Ókeresztény művészet szimbólumai*, Apostoli Szentszék könyvkiadó, Budapest, 1988, 148.

¹¹⁹ Jókai Mór, *Eppur si muove és mégis mozog a föld*, in *Jókai Mór összes művei*, II. kötet, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1965, 423. oldal.

„Mag, Sugarak, Gömbhéj szentháromság” (összefoglaló)

A körbe írt egyenlőszárú kereszt három elemét, azaz a magot, sugarakat és a gömbhéjat együttesen akár már-már „szentháromságnak” is tekinthetnénk, amelynek a jellegzetessége, hogy tagjainak, azaz a Magnak, a Sugaraknak és a Gömbhéjnak a helyét más szó is átveheti, azzal a feltétellel, hogy a helyükbe lépő szavakkal párhuzamosan megmarad a fejünkben a mag, a sugarak és a gömbhéj geometriai képe.

Az alábbi (5. táblázat)-ban azok a szavak vannak összefoglalva, amelyek az előbbieken bizonyítottan kapcsolatba hozhatók a körbe írt egyenlőszárú kereszt valamelyik részével.

mag	sugarak	gömbhéj
ég vagy menny, mennysország	Ige = világosság	világ (vagy föld)
Nap	Nap sugarai (fény)	világ
(belső, szellemi) központ	utak	(külső, anyagi) világ
(tojás) sárgája = középpont	fehérje = Pangu	héja = világ
Yang	Tao = út	Yin*
légnemű	folyékony	szilárd
Atya	Fiú / Jézus Krisztus	Anyja / Szűz Mária
5. táblázat – A mag, a sugarak és a gömbhéj helyébe bizonyítottan léphető szavak		

Yang és Yin* = ellentétpárok: ég (menny, mennyország) – föld (világ), világos – sötét, férfias – nőies ... stb

Konklúzió

A körbe írt egyenlőszárú kereszt (azaz inkább: gömbbe írt térbeli krisztogram), mint keresztény vallási jelkép szemiotikai elemzése során, fény derül arra, hogy a jelhordozó az általam feltételezett vallási tartalmat, mint jeltárgyat – azaz azt, hogy „magába foglalja a világ teremtésének a történetét”, valóban kifejezi. Ráadásul ugyanez a tézis állapítható meg a kínai kultúra előbbieken felhasznált két Pangu-mítoszában keresztül is.

Nem is beszélve arról a felfedezésről, hogy ez az általam úgynevezett gömbbe írt térbeli krisztogram eredendően egy térbeli test csak sík felületen ábrázolva. Ezt, ahogy láthattuk a különböző francia nyelvű kéziratokból vett képek is alátámasztották.

Így tehát összességében elmondható, hogy a gömbbe írt térbeli krisztogramot – amely magja az eget vagy mennyet, mennyországot, a sugarai annak fényét és a gömbhéja a világot jelképezi – mint jelhordozót azért hozták létre, hogy „a magból kiáradó sugarak által lett a körvonal” geometriai folyamattal a világ teremtésének a történetét sűrítsék bele és azt helyettesíthessék a jelértelmező közösség számára.

Viszont ahhoz, hogy erre a folyamatra fény derüljön két dolog elengedhetetlen. Ezek közül az egyik az az, hogy a jelképet elemekre bontsuk, majd az így kapott elemeket elkezdjük külön-külön megvizsgálni, hogy megkeressük, hogy pontosan mi is az, amit jelképeznek. Ha ezzel végeztünk ismét összerakjuk őket és a jelentésükkel együtt összességében értelmezzük az egész jelképet. Tehát egyrészt egy komplett szemiotikai elemzés elvégzése másrészt pedig egy – természetesen a jelhordozó és a jeltárgy kapcsolatát erősítő – forrásszöveg, amelyből bizonyos szavakat, mint jelentéseket kapcsolunk az adott szónak megfeleltethető elemhez.

Ahogy láthattuk, ez az előbbi módszer nem csak a teológiában a gömbbe írt térbeli krisztogram szemiotikai elemzésénél, hanem a filozófiában, azon belül is Platón két elméleténél, a két világ és az anamnézis elméleténél is alkalmazható.

A jelkép központi elemét a magból kiáradó és a gömbhéj felé tartó sugarak alkotják, amely nem mást kifejez ki, mint azt, hogy minél távolabb vagyunk a magtól, annál hidegebb van. Másszóval a fényerősség gyengülését, ezzel együtt a hőmérséklet és a fényrészecskék közötti távolság csökkenését, azaz a sűrűsödését – amely során a fény világgá szilárdul – jelképezi.

A sugaraknak a magtól való távolodását és az ezzel járó fénynek az elhalványulását – az átalakulás útja mellett – ahogy a lobogó kis lélek tanmese elemzésénél is láthattuk, úgy is fel lehet fogni, mint az emlékek elhomályosodásának az útját. Hiszen a sugarak lényegében annyira átalakulnak az anyagi világgá, hogy már nem is a fényre emlékeztetnek már minket.

A kutatás során a magról és a gömbhéjről az is kiderült, hogy a Jn 1,1-18-ból és a lobogó kis lélekről szóló tanmeséből, illetve a felhasznált két Pangu-mítoszból vett szavak mellett a

kínaiak által a yang-hoz és a yin-hez kapcsolt összes szót is hozzá lehet kapcsolni. Másszóval az ellentéteket is megjelenítik, amelyek közt az átmenetet a sugarak biztosítják.

Ami pedig a gömbbe írt térbeli krisztogramnak a központi elemét, az égből vagy mennyből, mennyországból kiáradó és annak világosságát, fényét jelölő sugarakat illeti, amelyek azért hagyták el Isten lakhelyét, hogy az anyagi világgá váljanak, ahol élni és tapasztalni lehet, arra hívják fel a figyelmet, Jézus Krisztussal együtt, hogy nélkülözhetetlen az, hogy tisztában legyünk azzal, hogy „Kik is vagyunk valójában?”, „Honnan és miért, mi célból is jöttünk?”. Ezekre a kérdésekre ezen pályamunka, ahogy már kiderült a lobogó kis lélekről szóló tanmese – Platón két világ elméletével és az anamnézis elméletével alátámasztva – alapján a következő válaszokat tudja nyújtani számunkra: Mi, mint emberek, az állatokkal, növényekkel és a világgal együtt Isten teremtményei vagyunk. Tőle jöttünk és hozzá térünk vissza. Ebből kifolyólag pedig mindannyian Isten leszármazottjai, gyermekei (a tanmese szerint fény lelkei) vagyunk, akik azért születtek meg, azaz jöttek a világra, hogy pont úgy, ahogy Jézus is mondta, illetve, ahogy a tanmese is kifejtette, hogy világosságok legyünk, azaz megtapasztaljuk magunkat, annak, akik és amik valójában vagyunk. Viszont ahhoz, hogy ebbe belekezdhessünk, el kellett hagynunk Isten lakhelyét (mag) és az anyagi világba kellett költöznünk (gömbhéj), a felejtés feltételével, hogy aztán szépen lassan, fokozatosan újra visszaemlékezzünk mindenre, amit elfelejtettünk és egyszer majd visszatérjünk Istenhez.

Ezen pályamunka keretein belül összességében tehát elmondható, hogy többek között a szemiotikai elemzéssel és az azt kiegészítő módszerrel – amely, mint már mondtam bizonyos szövegekből kiemelt szavakat kapcsolt a jelkép három része közül a legmegfelelőbbnek ítélthez – lehetővé teszi a körbe írt egyenlőszárú kereszt vagyis inkább gömbbe írt térbeli krisztogram jobb megértését, mint vallási és egyben valójában egy térbeli szimbólumot ez által felhívva a figyelmet arra, hogy tényleg nem minden az, aminek látszik, ezért egy adott dolgot többféle nézőpontból szemlélve is meg kell erősíteni. Adott esetben ez a János apostol evangéliumából – java részt a Jn 1,1-18-ból – vett idézeteknek, a tanmesének és a két Pangu-mítosznak az elemzésén keresztül történt meg. Mindemellett kitértem a Szentháromság tagjainak a problémájára, azaz arra, hogy Atya, Fiú és Szentlélek hármasságáról vagy Atya, Fiú és Anya hármasságáról kellene-e inkább beszélni.

Magát a jelképet egyébként mindamellett, hogy háromféleképpen – azaz egy körbe írt görög keresztként vagy egy körbe írt krisztogramként vagy pedig esetleg egy gömbbe írt térbeli krisztogramként – lehet ábrázolni, a magyar népművészetben, inkább a körbe írt

krisztogrammos, a sugarakat rózsaszírszerűen¹²⁰ ábrázoló formája terjedt el rozetta (azaz felülnézetes rózsza¹²¹) néven. A rózsza „a népművészeti növényi ornamentika legáltalánosabb díszítőeleme”¹²², ezért számos régi magyar használati tárgyon megtalálható annak felülnézeti ábrázolása (rozetta). Az alábbiakban látható is néhány példa, amelyeket a Magyar Néprajzi lexikonok I. kötetéből¹²³ válogattam ki.

15. kép – „Óralánc szaruból és csontból (századforduló, Dunántúl)”¹²⁴

16. kép – „Borotvatartó ékrovásos díszítéssel (19. sz. első fele, Kecskemét) Bp. Néprajzi Múzeum”¹²⁵

17. kép – „Lő-porszar (18. sz., Alföld) 1—3 — 4—5: Bp. Néprajzi Múzeum”¹²⁶

18. kép – „Mángorló (1770., Nyugat-Dunántúl) 1—5: Bp. Néprajzi Múzeum”¹²⁷

¹²⁰ Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézet (szerk), *A magyar nyelv értelmező szótára – Mo-S*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1961, IX. köt. 1082.

¹²¹ Ortutay Gyula (főszerk.), *Magyar Néprajzi lexikon – N-Szé*, Akadémia Kiadó, Budapest, 1981, IV. köt., 380.

¹²² Uo.

¹²³ Ortutay Gyula (szerk.), *Magyar Néprajzi lexikon – A-E*, Akadémia Kiadó Budapest, 1977, I. kötet.

¹²⁴ Uo. 530.

¹²⁵ Uo. 659.

¹²⁶ Uo. 530.

¹²⁷ Uo. 660.

Irodalomjegyzék

Elsődleges irodalom

János evangéliuma (A Szent István Társulat Szentírás-Bizottságának fordítása)

Neale Donald Walsch: *Beszélgetések Istennel – szokatlan párbeszéd*, Édesvíz Kiadó, 1997.

Kósa Gábor: „Creatio ex gigante – a kínai Pangu-mítosz forrásai.” *Vallástudományi Szemle* 2007/2: 142–174.

Másodlagos irodalom

Antal László (ford.) – Berkes Ildikó (ford.) – Fehér Márta (ford.) – Kanyó Zoltán (ford.) – Kelemen János (ford.) – Szegedy-Maszák Mihály (ford.) – V. Binét Ágnes (ford.) – Voigt Vilmos (ford.) – Wilhelm Gábor (ford.): *A jel tudománya. Szemiotika*, General Press Kiadó, Budapest, 19752.

Aurelius Augustinus, ford. Raoul de Presles, *De Civitate Dei* (kötet 9.), [Franciaország, kb. 1370–80] Párizs, Bibliothèque nationale de France, Français 22913, fol. 2v. [Online elérhetőség: <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b60008043/f8.item>, utolsó elérhetőség: 2024. 10. 18.].

Bible moralisée, [Franciaország, kb. 1225–50] Bécs, Österreichische Nationalbibliothek, Cod. 2554, fol. 1v. [Online elérhetőség: <https://www.facsimilefinder.com/facsimiles/vienna-bible-moralisee-french-facsimile>, utolsó elérhetőség: 2024. 10. 18.].

Bolyki János: „*Igaz tanúvallomás*” – *Kommentár János evangéliumához*, Osiris könyvkiadó, Budapest, 2001.

Boros Gábor (főszerk.): *Filozófia*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 2007.

Daniels, Michael: *Útjelző szavaink – Önmagunk felfedezése a jungi úton*, Osiris Kiadó, Budapest, 1998.

Diós István (főszerk.) – Viczián János (szerk.): *Magyar Katolikus Lexikon – A-Bor*, Szent István Társulat Kiadó, Budapest, I. kötet, 2004².

Diós István (főszerk.) – Viczián János (szerk.): *Magyar Katolikus Lexikon – Éhi-Gar*, Apostoli Szentszék Könyvkiadó, Budapest, 1997, III. kötet.

Diós István (főszerk.) – Viczián János (szerk.): *Magyar Katolikus Lexikon – Gas-Hom*, Apostoli Szentszék Könyvkiadó, Budapest, 1998, IV. kötet.

Diós István (főszerk.) – Viczián János (szerk.): *Magyar Katolikus Lexikon – Homo-J*, Apostoli Szentszék Könyvkiadó, Budapest, 2000, V. kötet.

Diós István (főszerk.) – Viczián János (szerk.): *Magyar Katolikus Lexikon – Kaán-kiz*, Apostoli Szentszék Könyvkiadó, Budapest, 2001, VI. kötet.

Diós István (főszerk.) – Viczián János (szerk.): *Magyar Katolikus Lexikon – Kalcs-lond*, Apostoli Szentszék Könyvkiadó, Budapest, 2002, VII. kötet.

Diós István (főszerk.) – Viczián János (szerk.): *Magyar Katolikus Lexikon – Meszr-Olt*, Apostoli Szentszék Könyvkiadó, Budapest, 2004, IX. kötet.

Diós István (főszerk.) – Viczián János (szerk.): *Magyar Katolikus Lexikon – Seq-szentl*, Apostoli Szentszék Könyvkiadó, Budapest, 2007, XII. kötet.

Diós István (főszerk.) – Viczián János (szerk.): *Magyar Katolikus Lexikon – Szentl-titán*, Apostoli Szentszék Könyvkiadó, Budapest, 2007, XIII. kötet.

- Dr. Zsubrisnszky Zsuzsanna: Jelképek és szimbólumok a kínai kultúrában, Nyelv Világ, A Budapesti Gazdasági Egyetem Idegen nyelvi és Kommunikációs intézetének szakmai kiadványa (2016) 18: 36.
- Eliade, Mircea: *Vallási hiedelmek és eszmék története*, Osiris Kiadó, Budapest, 2006.
- Flavius Josèphe, *Les Antiquités judaïques* [Tyniece kolostor, 1446], Párizs, Bibliothèque nationale de France, Département des Manuscrits, Français 247, fol. 3r. [Online elérhetőség: <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b8452200r/f13.item>, utolsó elérés: 2024. 10. 29.].
- Frenyó Zoltán: *A filozófia tankönyve*, Apostoli szentszék könyvkiadó, Budapest, 2016.
- Histoire ancienne, depuis la création*, [Franciaország, 15. sz.], Párizs, Bibliothèque nationale de France, Français 250, fol. 13r. [Online elérhetőség: <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b10509076q/f29.item>, utolsó elérés: 2024. 10. 18.].
- Horányi Özséb (szerk.), *A jel tudománya. Szemiotika*, General Press Kiadó, Budapest, 1975
- Izsák Éva – S. Nagy Katalin: *Látószögek...*, Kaleidoscope Kiadó, Budapest, 2022.
- Jean de Berry, *Bible historique*, [Franciaország, 1380–90], Párizs, Bibliothèque nationale de France, Français 20090, fol. 3r. [Online elérhetőség: <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b8455902x/f9.item>, utolsó megtekintés: 2024. 10. 18.].
- Jókai Mór: Eppur si muove és mégis mozog a föld, in Jókai Mór összes művei, II. kötet, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1965,
- Jordánszky Elek: *Magyarországban, s az ahoz tartozó részeken levő Boldogs. Szűz Mária kegyelemképeinek rövid leírása*, Bucsánszky Alajos könyvkiadó s nyomdatulajdonos, Pest, 1863.
- Kapitány Ágnes — Kapitány Gábor: A szemiotikai elemzés, mint szociokulturális változások jelzője In: Kapitány Ágnes : A mindennapi élet jelrendszereiről, Budapest: Loisir, 2014.
- Karner Károly: *A testté lett Ige – János evangéliuma*, Luther-Társaság kiadó, Budapest, 1950.
- Kasza Sándor (szerk.) – (Zsombory László): *A Közlekedés- és Postaügyi Miniszter és a Belügyminiszter 1/1975. (II. 5.) KPM-BM Számú Együttes Rendelete a Közlekedés Szabályairól*, Műszaki Könyvkiadó, Budapest, 1977.
- Kocsis Imre: *Az üdvösség ígéje – Újszövetségi tanulmányok*, Apostoli Szentszék Könyvkiadó, Budapest, 2013.
- Lao-Ce, Lao-ce: *Tao Te King – Rhasoda May feldolgozásában*, Pi-Mezont Bt, Budapest, 2004. [Rhasoda May]
- Loboczky János (szerk.) – Torma Anita (szerk.) – Vermes Katalin (szerk.): *Tudomány és megértés*, Líceum Kiadó, Eger, 2002.
- Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézet (szerk.): *A magyar nyelv értelmező szótára – Mo-S*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1961, IX. Kötet.
- Milton, John: *Az elveszett paradicsom*, ford. Jánosi Gusztáv, Fapadoskönyv Kiadó, Budapest, 2010.
- Ortutay Gyula (szerk.): *Magyar Néprajzi lexikon – A-E*, Akadémia Kiadó Budapest, 1977, I. kötet.
- Ortutay Gyula (főszerk.): *Magyar Néprajzi lexikon – N-Szé*, Akadémia Kiadó, Budapest, 1981, IV. kötet.
- Pál József (szerk.) – Újvári Edit (szerk.): *Szimbólumtár – Jelképek, motívumok, témák az egyetemes és a magyar kultúrából*, Budapest, 1997.
- Sachs, Hannelore: *Christliche Ikonographie in Stichworten*, Koehler und Amelang, Leipzig, 1973.
- Sághy Ádám – Wappler Ádám: *Bevezetés az Újszövetségbe*, Apostoli Szentszék Könyvkiadó, Budapest, 2021.
- Seibert, Jutta (szerk.): *A keresztény művészet lexikona*, Corvina kiadó, Budapest, 1986.
- Szentmártoni Szabó Géza: „Naputazás négyes fogaton”, *Napút*, 13. évf., 2. sz. (2011 március), 3–6.
- Tao Te King - Weöres Sándor fordításában, Lao-Ce, Helikon Kiadó, 2016

- Turay Alfréd: *Az ókori bölcselet – A filozófia története I.*, Budapest, Magyar Elektronikus Könyvtár, 2022.
- Varga Géza: *Magyar hieroglif írás*, Budapest, Írástörténeti Kutató Intézet, 2016 (Írástörténeti tanulmányok)
- Veress Károly: *Filozófia szemiotika*, Kolozsvár, Stúdió Kiadó, 1999.
- Vígh Éva (szerk.): *Állatszimbólumtár – A-z*, Balassi Kiadó, Budapest, 2019.
- Zsubrisnszky Zsuzsanna, Dr.: *Jelképek és szimbólumok a kínai kultúrában*. Nyel Világ 18: 36. (2016.)

Képjegyzék

1. kép – A Krisztus képében megjelenő atya négyes fogaton.....9
Forrás: Jutta Seibert (szerk.), *A keresztény művészet lexikona*, Corvina kiadó, Budapest, 1986, 238.
2. kép (részlet) – A középpont és a sugarak két lehetséges ábrázolási módja.....11
Forrás: Flavius Josèphe, *Les Antiquités judaïques* [Tyniece kolostor, 1446], Párizs, Bibliothèque nationale de France, Département des Manuscrits, Français 247, fol. 3r. [Online elérhetőség: <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b8452200r/f13.item>, utolsó elérés: 2024. 10. 29.].
3. kép – Az atya Jézus képében.....13
Forrás: *Histoire ancienne, depuis la création*, [Franciaország, 15. sz.], Párizs, Bibliothèque nationale de France, Français 250, fol. 13r. [Online elérhetőség: <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b10509076q/f29.item>, utolsó elérés: 2024. 10. 18.].
4. kép – Az atya „Ösöreg”-ként egy körzővel rajzolt gömbbel.....13
Forrás: Aurelius Augustinus, ford. Raoul de Presles, *De Civitate Dei* (kötet 9.), [Franciaország, kb. 1370–80] Párizs, Bibliothèque nationale de France, Français 22913, fol. 2v. [Online elérhetőség: <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b60008043/f8.item>, utolsó elérés: 2024. 10. 18.].
5. kép – Az atya Jézus képében szintén egy körzővel rajzolt gömbbel.....13
Forrás: Jean de Berry, *Bible historique*, [Franciaország, 1380–90], Párizs, Bibliothèque nationale de France, Français 20090, fol. 3r. [Online elérhetőség: <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b8455902x/f9.item>, utolsó elérés: 2024. 10. 18.].
6. kép – Galamb – galamb.....15
Forrás: Ortutay Gyula (szerk.), *Magyar Néprajzi lexikon – A-E*, Akadémia Kiadó Budapest, 1977, I. kötet.
7. kép – Galamb – hal.....15
Forrás: Ortutay Gyula (szerk.), *Magyar Néprajzi lexikon – A-E*, Akadémia Kiadó Budapest, 1977, I. kötet.
8. kép – Páva – páva.....15
Forrás: Ortutay Gyula (szerk.), *Magyar Néprajzi lexikon – A-E*, Akadémia Kiadó Budapest, 1977, I. kötet.
9. kép – Gömbbe írt térbeli krisztogram (saját készítésű).....17
10. kép – Gömbhéj felé kicsúcsosított sugarak (saját készítésű).....17
11. kép – A hőmérséklet csökkenésének hatása kinagyítva (saját készítésű).....18
Ez az illusztráció a nagyobbik piros négyzetben lévő kép segítségével készítettem, amely forrása: https://www.pngitem.com/middle/hmRJb_black-dot-background-transparent-dotted-background-png-png/ [Utolsó megtekintés: 2024. 10. 17.].
12. kép (részlet) – Belülről kifelé: Tűz, levegő, víz, föld.....18
Forrás: *Bible moralisée*, [Franciaország, kb. 1225–50] Bécs, Österreichische Nationalbibliothek, Cod. 2554, fol. 1v. [Online elérhetőség: <https://www.facsimilefinder.com/facsimiles/vienna-bible-moralisee-french-facsimile>, utolsó elérés: 2024. 10. 18.].
13. kép – A hat fő irány (saját készítésű).....23
14. kép – A jobb kezében Jézust tartó holdsarlón álló Boldogságos Szűz Mária.....28
Forrás: Jordánszky Elek, *Magyarországban, s az ahoz tartozó részeken levő Boldogs. Szűz Mária kegyelemképeinek rövid leírása*, Bucsánszky Alajos könyvkiadó s nyomdatulajdonos, Pest, 1863, 142.
15. kép – „Óralánc szaruból és csontból (századforduló, Dunántúl)”.....32
Forrás: Ortutay Gyula (szerk.), *Magyar Néprajzi lexikon – A-E*, Akadémia Kiadó Budapest, 1977, I. köt., 530.

16. kép – „Borotvatartó ékrovásos díszítéssel (19. sz. első fele, Kecskemét) Bp. Néprajzi Múzeum”.....32
 Forrás: Ortutay Gyula (szerk.), *Magyar Néprajzi lexikon – A-E*, Akadémia Kiadó Budapest, 1977, I. köt., 659.
17. kép – „Lő-porszarú (18. sz., Alföld) 1—3 — 4—5: Bp. Néprajzi Múzeum”.....32
 Forrás: Ortutay Gyula (szerk.), *Magyar Néprajzi lexikon – A-E*, Akadémia Kiadó Budapest, 1977, I. köt., 530.
18. kép – „Mángorló (1770., Nyugat-Du-nántúl) 1—5: Bp. Néprajzi Múzeum”.....32
 Forrás: Ortutay Gyula (szerk.), *Magyar Néprajzi lexikon – A-E*, Akadémia Kiadó Budapest, 1977, I. köt., 660.

Táblázatjegyzék

1. táblázat – A világ teremtésének a története geometriai formákba öntve.....	13
2. táblázat – A görög kereszt elforgatása.....	15
3. táblázat – A Krisztus-monogram két különböző szemszögből.....	16
4. táblázat – A gömbbe írt krisztogram jelképének kialakulása.....	16
5. táblázat – A mag, a sugarak és a gömbhéj helyébe bizonyítottan léphető szavak.....	29